

HUMANISTINEN AMMATTIKORKEAKOULU

OPINNÄYTETYÖ

Yhteisöllisyyden ja osallisuuden vaikutus nuorten hyvinvointiin ja syrjäytymisen ehkäisyyn

Herkko Himmelä

Kansalaistoiminnan ja nuorisotyön koulutusohjelma (210 op)

11/2012

HUMANISTINEN AMMATTIKORKEAKOULU

Koulutusohjelman nimi

TIIVISTELMÄ

Työn tekijä Herkko Himmellä	Sivumäärä 62 ja 1 liitesivu
Työn nimi Yhteisöllisyyden ja osallisuuden vaikutus nuorten hyvinvointiin ja syrjäytymisen ehkäisyyn	
Ohjaava(t) opettaja(t) Sanna Lukkarinen	
Työn tilaaja ja/tai työelämäohjaaja MIMO – Moving In, Moving On!	
Tiivistelmä <p>Tämän opinnäytetyön aihe on yhteisöllisyyden ja osallisuuden vaikutus nuorten hyvinvointiin ja syrjäytymisen ehkäisyyn. Työni teoreettinen viitekehys on, että yhteisöllisyys ja osallisuus ehkäisevät syrjäytymistä. Varsinainen tutkimusongelmani on miten syrjäytymiseen voidaan puuttua ja hypoteesini ongelmaan on löytää siihen ratkaisuja yhteisöllisyyden ja osallisuuden kautta. Hypoteesini tukena käytän tekemiäni yläkouluikäisten haastatteluja aiheesta sekä lähdekirjallisuutta ja aiempia tutkimuksia, joita avaen oman pohdiskeluni kautta.</p> <p>Työn tilaaja on MIMO – Moving In, Moving On! Application of Art Based Methods to Social and Youth Work -hanke, joka on kolmevuotinen EU-rahoitteinen Viron ja Etelä-Suomen alueen tutkimus- ja kehittämishanke. Hankkeen kautta on toteutetaan muun muassa työpajoja syrjäytymisvaarassa oleville nuorille, sekä etsitään kouluille uudenlaisia osallistumismahdollisuuksia nuorten harrastuksiin. Lisäksi sen kautta toteutetaan useita seminaareja ja julkaisuja.</p> <p>Tutkimusmenetelmänä käytän kvalitatiivista eli laadullista tutkimusta. Tein yhteensä kuusi yläasteikäisten yksilöhaastattelua Viitaniemen koulussa Jyväskylässä ja Turun normaalikoulussa käyttäen pohjana haastattelututkimusta. Haastatteluilla pyrin hakemaan pohjaa ja nuorten omia mielipiteitä työssäni esitetyille näkökulmille.</p> <p>Nuorten syrjäytyminen on laaja ja vakava ongelma tällä hetkellä. Tämän takia onkin tärkeää, että aiheesta tehdään tutkimusta myös nuorten parissa ja selvitetään miten ongelmaan voitaisiin puuttua niiden parissa, keitä aihe oikeasti koskettaa. Tutkimuksen tuloksia voidaan hyödyntää esimerkiksi koulun ja nuorten vapaa-ajan toiminnan suunnittelussa. Työn avulla tuon esiin nuorten omaa ääntä hyvinvointiin liittyvistä tekijöistä, joiden yleistettävyyttä pyrin perustelemaan vastaavilla tutkimustuloksilla tuoden niihin kuitenkin myös uutta näkökulmaa. Tulosten perusteella pyrin antamaan niin teoreettista pohjaa kuin käytännön esimerkkejäkin siitä, millä tavoin yhteisöllisyyttä ja osallisuutta voitaisiin hyödyntää nuorten syrjäytymisen ehkäisyssä niin koulussa kuin vapaa-ajallakin. Tutkimuksen tuloksia voidaan käyttää hyödyksi, kun kehitetään ennaltaehkäisevää nuorisotyötä ja yhteisöllisyyttä kouluissa ja muualla nuorten parissa.</p>	
Asiasanat yhteisöllisyys, osallisuus, syrjäytyminen, hyvinvointi, nuoret	

HUMAK UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Name of the Degree Programme

ABSTRACT

Author Herkko Himmela	Number of Pages 62, 1 appendix
Title The effect of sense of community and involvement to young people's well-being and prevention of social exclusion	
Supervisor(s) Sanna Lukkarinen	
Subscriber and/or Mentor MIMO – Moving In, Moving On!	
Abstract <p>The subject of this thesis is how sense of community and involvement effects on young people's well-being and prevention of social exclusion. Theoretical context of the work is that sense of community and involvement prevents social exclusion. The actual problem of my research is how can social exclusion be intervened and my hypothesis to the problem is to find solutions to it by sense of community and involvement. As a support to my hypothesis I use interviews that I made amongst junior high school pupils, source books and earlier researchs, which I open more by my own deliberation.</p> <p>The subscriber of the work is MIMO – Moving In, Moving On! Application of Art Based Methods to Social and Youth Work -project, which is a three-year research and development project with EU funding from the Central Baltic –program. The project develops for example various workshops to youth at risk of alienation from society and also finds new kind of involving possibilities for schools to take part to young people's hobbies. MIMO is also implementing several seminars and publications.</p> <p>As a method of my reseach I use qualitative research. I made overall six interviews in amongst junior high school pupils in Jyväskylä and Turku using interview research as a base. By the interviews I aim to find base and young people's opinions to the point of views I present on my work.</p> <p>Social exclusion of young people is wide and serious problem at the moment. Because of this it is important to do research of the subject amongst young people and find out how to intervene to the problem amongst those whose problem it really is. The conclusions of the research can be utilized for example planning activities for school and young people's leisure. With my work I bring out young people's own opinion of the things that are related to well-being, of which generalizability I aim to justify by corresponding researches, also trying to bring out new kind of point of view to them. By the conclusions I aim to give both theoretical and practical examples how can sense of community and involvement be utilized in preventing young's social exclusion at school and leisure. The conclusions of the research can be utilized in developing preventing youth work and sense of community at schools and other young's enviroments.</p>	
Keywords sense of community, involvement, social exclusion, well-being, youngs	

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ

1 JOHDANTO.....	5
1.1 Opinnäytetyön taustaa ja lähtökohtia.....	5
1.2 Opinnäytetyön tilaaja ja tavoitteet.....	7
2 SYRJÄYTYMINEN	10
2.1 Tilastotietoa syrjäytymisestä.....	10
2.2 Syrjäytyminen ongelmana	11
2.3 Mikä ajaa syrjäytymiseen?	13
2.4 Miten puuttua syrjäytymiseen?	19
3 YHTEISÖLLISYYS	21
3.1 Perinteisen yhteisöllisyyden muuttuminen.....	21
3.2 Negatiivinen yhteisöllisyys.....	24
3.3 Yhteisöllisyyden vaikutus hyvinvointiin	25
3.4 Osallisuus ja yhteisöllisyys koulussa	28
3.5 Vapaaehtoistoiminta	32
3.6 Ohjaajana osallistavassa toiminnassa.....	38
4 HAASTATTELUT	40
4.1 Tutkimusmenetelmä	40
4.2 Lähtökohdat haastattelujen teolle.....	40
4.3 Haastattelut ja johtopäätökset	42
5 POHDINTA.....	55
5.1 Työn onnistumisen arviointi	55
5.2 Jatkotoimenpide-ehdotukset.....	56
LÄHTEET	58
LIITTEET	63
Liite 1: Haastattelukysymykset	64

1 JOHDANTO

1.1 Opinnäytetyön taustaa ja lähtökohtia

Opinnäytetyöni aihe on, miten osallisuus ja yhteisöllisyys vaikuttavat nuorten hyvinvointiin ja syrjäytymisen ehkäisyyn. Opinnäytetyöni aiheen valitseminen ulottuu jo keväälle 2011. Tuolloin sain tietää, että pääsen saman vuoden syksyksi vaihtoon Portugaliin tekemään HUMAKin opintoihini liittyviä taide- ja kulttuurikasvatuksen harjoittelua sekä sosiaalisen vahvistamisen projektia. Lähdimme projektin ohjaajani Riikka Jalosen kanssa etsimään sopivaa harjoittelupaikkaa Portugalista, mutta myös Riikan ehdotuksesta pohtimaan, voisinko liittää projektini jollain tapaa Turusta käsin toimivaan MIMO – Moving In, Moving On!-hankkeeseen, jonka puitteissa on järjestetty erilaisia taide- ja kulttuuripainotteisia tapahtumia syrjäytymisvaarassa oleville nuorille. Yksi idea oli lähteä viemään Suomesta käsin Portugaliin paikallisia nuorisotyön menetelmiä ja tehdä sama asia myös toisinpäin. Tässä vaiheessa aloin myös suunnittelemaan opinnäytetyön liittämistä samaan aiheeseen. Pääsinkin tekemään kesällä työharjoittelun Turun nuorisotoimelle, jossa suunnittelin alusta loppuun seuraavana kesänä MIMO-hankkeen puitteissa järjestettävän viikon mittaisen kesäleirin ohjelman. Leirin ohjelmisto oli taide- ja kulttuuripainotteinen ja sitä suunniteltiin erityisesti syrjäytymisvaarassa oleville nuorille. Seuraavana vuonna sain kuitenkin kuulla, että leiri ei toteutunut suunnitellusti, koska ajankohta oltiin varattu koulujen alkamisviikolle, ja niin siitä muodostui enemmänkin nuorisotyöntekijöille suunnattu kokonaisuus.

Pääsin kuitenkin hyödyntämään Turun nuorisotoimella laatimaani leirisuunnitelmaa Portugalissa, jossa tein projektinani taide- ja kulttuuripainotteisen työpajan. Alkuperäisistä suunnitelmista poiketen projektiopintoni pysyi täysin Portugalissa toteutettuna projektina eikä varsinaista vuorovaikutusta Suomen ja Portugalin nuorisotyön muotojen välille syntynyt. Tiiviin yhteistyön kautta olin kuitenkin saanut kontaktit MIMO-hankkeeseen, joten Portugalista palattuani tuntui luonnolliselta vaihtoehdolta lähteä tiedustelemaan olisiko hankkeen parissa tilausta myös opinnäytetyölle. MIMO-hankkeen parista ehdotettiin aiheeksi osallisuuden ja yhteisöllisyyden vaikutuksen selvittämistä nuorten hyvinvointiin ja syrjäytymiseen, joka lopulta muodostuikin lopul-

liseksi aiheekseni. Opinnäytetyöni tueksi lähdin tekemään myös kahteen yläkouluun laatimaani haastattelututkimusta. Opinnäytetyön aihe on tärkeä ja ajankohtainen, koska nuorten syrjäytyminen on laaja ja jatkuvasti esillä oleva ongelma tällä hetkellä. Nuorisoyhteistyö Allianssin mukaan syrjäytyminen on lisääntynyt. 8000 nuorta jokaisesta ikäluokasta jää ilman jatkokoulutusta ja nuorisotyöttömyys kasvaa. Neljäsosa työvoimaan kuuluvista nuorista on työttöminä, kun opiskelijoita ei lasketa mukaan. Opetusministeriön mukaan jokainen syrjäytynyt nuori maksaa yhteiskunnalle yli miljoona euroa. (Kärkkäinen 2011.) Aikaisessa vaiheessa syrjäytyminen voi johtaa moniin pitkäaikaisiin ongelmiin, kuten työttömyyteen ja masennukseen ja vaikuttaa koko elämäntulkkuun. Lisäksi työikäisen väestön määrä vähenee seuraavat vuosikymmenet, joten kaikille olisi tärkeää saada valmiudet työelämään.

Osallisuudella ja yhteisöllisyydellä on tunnetusti suuri merkitys monissa kolmannen maailman maissa, joissa jokapäiväinen elämä on haastavaa ympärillä vallitsevan köyhyyden vuoksi. Perhe ja muut yhteisötkin ovat näissä maissa paljon suuremmissa arvossa kuin länsimaissa, joissa yhteisöllisyyden puute saattaa aiheuttaa ihmisille yksinäisyyttä, masennusta sekä muita henkisiä ongelmia. Ympärillämme vallitseva pahoinvointi on saanut viime vuosina monia konkreettisia esimerkkejä raadollisimmillaan koulu- ja perhesurmien muodossa. On epätodennäköisempää, että ihminen jolla on hyviä ystäviä ja joku kenen kanssa jutella sortuisi vastaaviin tekoihin ennemmin kuin täysin sosiaalisesti eristäytynyt henkilö. Syrjäytyminen aiheuttaa monitahoisia ongelmia ihmisen elämässä, ja mitä useammalle elämäntilanteelle ongelmat pääsevät leviämään, sitä vaikeampaa niitä on korjata. Syrjäytyminen näkyy myös kansantaloudellisella tasolla. Kun mittava joukko nuoria on työelämän ulkopuolella eikä edes kouluttautumassa sitä varten, syntyy työvoimapula, kun samaan aikaan suuret ikäluokat ovat jäämässä eläkkeelle. Ongelma näkyy myös julkisten palveluiden laadussa, kun veronmaksajien määrä vähenee. Syrjäytymisestä voi seurata monitahoisia ongelmia ihmisen elämäntulkun varrelle. Usein kyse ei ole vain yhdestä suuresta ongelmasta, vaan ne kasautuvat helposti päällekkäin esimerkiksi taloudellisin, sosiaalisin, fyysisin ja psyykkisin seurauksin. Syrjäytymiseen johtavia syitä on tärkeä tutkia, jotta niihin osataan puuttua ajoissa koulutus- ja työpolitiikan kautta oikein keinoin.

1.2 Opinnäytetyön tilaaja ja tavoitteet

Teen opinnäytetyötäni MIMO – Moving In, Moving On! Application of Art Based Methods to Social and Youth Work -hankkeelle, joka on kolmevuotinen EU-rahoitteinen Viron ja Etelä-Suomen alueen tutkimus- ja kehittämishanke. Hankkeen partnereina ovat Tarton yliopiston Viljandin kulttuuriakatemia, tallinnalainen Von Krahl -teatteri, virolainen konsultointiyritys PW Partners AS, Humanistinen ammattikorkeakoulu (nuorisotyö), Turun kaupungin nuorisoasiainkeskus sekä pääpartnerina Turun ammattikorkeakoulu (Taideakatemia, Hyvinvointipalvelut ja Terveysala).

Central Baltic – ohjelmasta (Central Baltic INTERREG IV A 2007–2013) rahoituksensa saava hanke kehittää taidelähtöisiä menetelmiä sosiaali- ja nuorisotyön käyttöön. Hankkeessa toteutetaan työpajoja mm. syrjäytymisvaarassa oleville nuorisoryhmille ja etsitään kouluille uudenlaisia osallistumismahdollisuuksia nuorten harrastuksiin. Teatteriin ja tanssiin painottuvia työpajoja 13 – 17 – vuotiaiden kohderyhmälle ovat toteuttamassa esittävän taiteen, viestinnän ja mediakasvatuksen, hyvinvoinnin ja terveyden sekä nuorisotyön tekijät. Hankkeessa toteutetaan myös moniammatillista tii- mityöskentelyä edistävä perus- ja täydennyskoulutuspaketti sekä useita seminaareja ja julkaisuja.

MIMO-hanke on saanut alkunsa vuonna 2008, kun Turun AMK:n Taideakatemiaan kulttuuripääkaupunkihanke OSLA (Old Spaces Living Art) käynnistyi. Turku 2011 - säätiön rahoittamassa hankkeessa on kehitetty uusia työtapoja peruskoulun taide- ja historiaopetukseen. Hankkeen työpajoissa ja esityksissä on yhdistetty tanssia, ääntä ja animaatiota uudella tavalla. OSLAn myötä syntyi ajatus MIMO-hankkeesta ja ke- vään 2011 seminaari toteutettiin MIMO- ja OSLA-hankkeiden yhteistyönä. (MIMO- hanke 2011).

Keskeisenä tutkimusongelmanani on selvittää yhteisöllisyyden ja osallisuuden merki- tystä nuorten hyvinvoinnissa ja syrjäytymisen ehkäisyssä. Tavoitteena on tutkia syr- jäytymistä myös nuorten omasta näkökulmasta ja selvittää mitkä asiat heidän mieles- tään synnyttävät syrjäytymistä. Teoreettinen viitekehys opinnäytetyölleni on, että yh-

teisöllisyyden ja osallisuuden tunteet ehkäisevät syrjäytymistä. Tutkimukseni tarkoitus onkin keskittyä enemmän yhteisöllisyyden myönteiseen vaikutukseen syrjäytymisen ehkäisyssä. Opinnäytetyössäni pyrin esittelemään yhteisöllisyyden ja osallisuuden positiivisia vaikutuksia ihmisten hyvinvointiin sekä yhdistämällä niiden merkityksen syrjäytymisen ehkäisyyn. Tutkimusongelmanani siis on, miten syrjäytymiseen voitaisiin puuttua ja hypoteesini on tarjota siihen ratkaisuja osallisuuden ja yhteisöllisyyden kautta. Tukena käytän haastattelimieni nuorten mielipiteitä tutkimuksen aiheesta, ja lähdän avaamaan vastauksia pohdiskelun ja teorian kautta. Haastattelujen kautta on tarkoitus ymmärtää ilmiötä syvemmin. Koska kyseessä on laadullinen tutkimus, on yleistäminen välttämätöntä, joten pyrin perustelemaan haastattelujen tuloksia muulla lähdemateriaalilla ja toisten tutkimusten avustuksella. Haastatteluihin valitut nuoret eivät olleet ”poikkeustapauksia”, vaan sattumanvaraisesti yläkouluista valittuja nuoria, joten vastauksia voi tukea mahdollisimman yleispätevillä teorioilla. Koska nuorten omia lausuntoja on niin vähän, nuorten oma mielipide syrjäytymisestä ei ole keskeisin asia tai punainen lanka opinnäytetyössäni, vaikka se toki muodostaakin tärkeän tuen teorian esittämiselle.

Avainkysymyksiä, joihin opinnäytetyössäni etsin vastauksia ovat muun muassa miten syrjäytymistä voitaisiin ehkäistä osallistumisen ja yhteisöllisyyden kautta ja mitkä olisivat tällaisia käytännön toimia, joilla nuoria saataisiin osallistavan ryhmätoiminnan pariin. Haastattelututkimuksen kautta selvitan myös mihin asioihin olisi hyvä panostaa, jotta nuori ei syrjäytyisi nuorten itsensä mielestä. Opinnäytetyö sisältää tutkimusta syrjäytymisestä ja siihen johtavista syistä, yhteisöllisyydestä sen ennaltaehkäisijänä ja haastattelututkimuksen keinoin esitettyjä nuorten omia mielipiteitä asiasta. Aineistona käytän jo olemassa olevia tutkimuksia, pyrkien kuitenkin tuomaan tutkimukseen uutta näkökulmaa ja tietoa aiheesta.

Oleellisempia asioita tutkimuksessani ovat, miten nuoret näkevät syrjäytymisen, mistä se heidän mielestään johtuu ja mikä on heidän oma suhteensa siihen. Syrjäytyminen voi olla joko olosuhteiden tuottamaa tai itsestä lähtevää, johon sana syrjäytyminen enemmän viittaa. Tavoitteena on saada selville, miten nuoret kokevat osallisuuden ja yhteisöllisyyden tunteen elämässään ja vaikuttavan hyvinvointiinsa. Pyrin myös kar-

toittamaan, millaisia toimia tarvittaisiin yhteiskunnan osalta, ettei syrjäytymistä pääsisi syntymään siinä määrin kuin nykyään. Syrjäytymisestä voi seurata monitahoisia ongelmia ihmisen elämänkulun varrelle. Usein kyse ei ole vain yhdestä suuresta ongelmasta, vaan ne kasautuvat helposti päällekkäin esimerkiksi taloudellisin, sosiaalisin, fyysisin ja psyykkisin seurauksin.

Tutkimuksessani pyrin tuomaan esille selvittämiäni vaihtoehtoja ongelman hoitamiseksi ja tavoitteiden saavuttamiseksi. Tämän lisäksi pyrin rinnastamaan tuloksiani aikaisempaan tietoon ja teorioihin. Pyrin löytämään toteutettavissa olevia ennaltaehkäisykeinoja syrjäytymiselle sekä tarjoamaan tietoa miten jo syrjäyneitä nuoria voitaisiin auttaa saamaan elämänsä takaisin raiteille.

Opinnäytetyössäni tuon esille osallisuuden ja yhteisöllisyyden tärkeyttä syrjäytymisen ehkäisyssä, joka on tällä hetkellä enemmän esillä julkisessa keskustelussa kuin koskaan aiemmin. Työn tuloksia voidaan käyttää koulujen toiminnan suunnittelussa pohdittaessa, miten niiden yhteisöllisyyttä voitaisiin parantaa ja ehkäistä kiusaamista sekä syrjäytyneisyyttä oppilaiden parissa. Pyrin tutkimuksessani tuomaan esille niin teoriaa kuin käytännön esimerkkejäkin siitä, millä tavoin yhteisöllisyyttä ja osallisuutta voitaisiin aktivoida nuorten parissa sekä tuoda niitä vaikuttamaan syrjäytymisvaarassa olevien nuorten elämään. Haastattelin yhteensä kuutta 7.-9.-luokkalaista nuorta Viitaniemen koulussa Jyväskylässä sekä Turun normaalikoulussa. Uskon, että erityisen arvokkaita tutkimustulokset ovat niille kouluille, joissa haastattelut suoritettiin, sillä niistä saadaan suoraan oppilailta tietoa mahdollisista kehittämisen arvoisista asioista. Ne ovat toki myöskin sovellettavissa muihinkin kouluihin ja hyödyllisiä nuorten parissa työkseen toimiville henkilöille. Yhteenvedona voisin siis sanoa, että opinnäytetyöni perustelee MIMOn kaltaisten hankkeiden toiminnan mielekkyyttä ja esittelee tutkimustuloksia, kuinka todistetusti kulttuuri-, taide- tai muu osallistava toiminta vaikuttaa positiivisesti nuorten hyvinvointiin. Opinnäytetyöni on osa MIMO-hankkeen kolmevuotisen olemassaolon tutkimustyötä. Vaikka hanke tulee pian päättymäänkin, on sen taustalla useita eri organisaatioita ja tahoja, jotka voivat toiminnassaan hyödyntää tutkimuksen tuloksia.

2 SYRJÄYTYMINEN

2.1 Tilastotietoa syrjäytymisestä

Syrjäytynyt-termillä tarkoitetaan useimmiten koulu- ja työelämän ulkopuolella olevaa nuorta, jolle on kasautunut monia elämänhallintaan liittyviä ongelmia. Elinkeinoelämän Valtuuskunnan EVA:n ”Hukassa – Keitä ovat syrjäytyneet nuoret?” -analyysin (2012) mukaan syrjäytyneitä 15-29-vuotiaita nuoria oli vuonna 2010 yhteensä noin 51 300. Syrjäytymisen ytimessä oli 32 500 ulkopuolista nuorta, jotka eivät ole rekisteröityneet edes työttömiksi työnhakijoiksi. He ovat nuoria, jotka eivät näy missään tilastoissa. Kukaan ei tarkkaan tiedä keitä he ovat ja mitä he tekevät. Nämä nuoret muodostavat syrjäytymisen kovan ytimen, joiden löytäminen ja kouluun tai työhön saattaminen on haastavaa, koska he eivät käytä edes minkäänlaisia tukipalveluita. (Myrskylä 2012, 1.)

Syrjäytymisvaarassa ”tai ulkopuolella” olevien nuorten määriä on selvitetty monin tavoin, ja eri laskelmissa on päädytty huomattavastikin toisistaan poikkeaviin lukuihin. Arviot ovat vaihdelleet 14 000:sta jopa yli 100 000:een. (Myllyniemi 2008, 44.) Stakesin selvityksen mukaan syrjäytymisvaarassa olevia lapsia ja nuoria on ainakin 65 000. Stakes puolestaan määrittelee ”syrjäytymisen kovaksi ytimeksi” kodin ulkopuolelle sijoitetut alaikäiset, joita oli 2005 runsaat 15 000. Tämän joukon määrä kasvaa joka vuosi. Syrjäytymisvaarassa oleviin lasketaan myös avohuollon piirissä olevat, eli ne, jotka ovat joidenkin lastensuojelutoimien kohteena. Heitä oli 59 100 vuonna 2005, ja kun poistetaan päällekkäisyydet edellisen ryhmän kanssa, puhutaan noin 62 000 lapsesta ja nuoresta. Stakesin raportissa myös mielenterveysongelmat nähdään syrjäytymisennusteena. (Myllyniemi 2008, 44.)

Syy miksi luvut vaihtelevat näinkin isolla skaalalla on se, että syrjäytyminen ei ole mittaavissa oleva käsite ja sen määritelmästä ei ole yhdenmukaista tulkintaa. Myös nuoruudelle asetetut erilaiset ikäraajat eri paikoissa vaikuttavat laskentoihin. Syrjäytyneisyyttä määritellään myös koulun ja työn ulkopuolella olemisen näkökulmasta, sekä

tilastojen ulkopuolella olemisen näkökulmasta. (Myllyniemi 2008, 44.) Tietoon syrjäytymisvaarassa olevien nuorten määrästä vaikuttaa siis moni määritelmien epäselvyyteen liittyvä asia. Osa syrjäytymiseen käytetyistä osoittimista seuraa yksilön omia kokemuksia (itse raportoitu masennus), osa palveluiden käyttöä (kodin ulkopuolelle sijoitetut), osa muita rekisteritietoja (työttömyys) (Myllyniemi 2008, 44). Syrjäytyminen-termiä käytetään siis monesta eri näkökulmasta, mutta sille ominaisia piirteitä on huono-osaisuus ja moniongelmaisuus jakautuneena elämän useille osa-alueille. Syrjäytyneiden ryhmään kuuluu paljon nuoria, jotka eivät näy missään tilastoissa tai eivät käytä mitään yhteiskunnan tukipalveluita. Syrjäytyneiden määrän arviointi siis riippuu paljon määritelmästä sekä siitä, paljonko heitä voidaan laskennallisesti arvioida olevan.

2.2 Syrjäytyminen ongelmana

Syrjäytyminen on suuri kansantaloudellinen ongelma, sillä suurten ikäluokkien jäädessä eläkkeelle lähivuosina pitäisi nuoremmista sukupolvista löytyä tarpeeksi työntekijöitä korvaamaan markkinoille syntynyttä vajetta. Suuren eläkeläismäärän lisäksi valtion huostalle uhkaa siis jäädä huollettavaksi myös syrjäytyneitä nuoria aikuisia, jotka elävät tuilla tai mahdollisesti myös niiden ulkopuolella, mutta eivät ole kuitenkaan mukana työelämässä ja tukemassa kansantaloutta.

Kansantaloudellisen näkökulman lisäksi on olemassa tietenkin myös humaani puoli, sillä syrjäytyminen on henkilölle itselleen suuri psyykinen uhka, joka voi aiheuttaa ongelmia myös monilla muilla elämän alueilla. Syrjäytyminen onkin usein monen tekijän summa ja monitahoinen ongelma, jonka takia siihen pitäisi puuttua mahdollisimman ajoissa, ennen kuin ongelmat pääsevät leviämään useammalle elämänalueelle. Suurimmassa syrjäytymisvaarassa ovat he, joiden omat resurssit ja mahdollisuudet ympäristön tukeen ovat olleet jo alun alkaen muita vähäisempiä (Lämsä 2009). Nuorisopolitiikka on yhä enemmän laajentunut sektorit ylittäväksi yhteiskuntapolitiikaksi, jonka tavoitteena on kehittää kokonaisvaltaisesti nuorten elinoloja ja yhteiskuntaan kiinnittymistä (Tarvainen ym. 2007, 13). Vaikka päättäjien kiinnostuksen herääminen nuorten syrjäytymistä kohtaan johtuisi havahtumisesta sen suuriin kustannuksiin, voi

samoihin johtopäätöksiin yhteiskuntaan kiinnittymisen tärkeydestä päästä myös pitämällä nuoren hyvinvointia itseisarvona (Myllyniemi 2008, 44).

Hyvinvoinnin eri osa-alueiden ongelmat näyttävät kasautuvan pahoinvoivalle vähemmistölle enemmistön voidessa entistä paremmin (Myllyniemi 2008, 70). Tätä kutsutaan ongelman polarisoitumiseksi. Vaikka Elinkeinoelämän Valtuuskunnan EVA:n ”Hukassa – Keitä ovat syrjäytyneet nuoret?” -analyysin (2012) mukaan syrjäytyneiden nuorten määrä on pysynyt suhteellisen tasaisena, ovat syrjäytyneiden tai syrjäytymisvaarassa olevien ongelmat ovat kärjistyneet ja saaneet yhä vakavempia muotoja, joka näkyy muun muassa korkeana huostaanotettujen lasten määränä.

Ehkä liian helposti määritelläänkin nykypäivänä ihminen syrjäytyneeksi, sillä monesti nuori voi ajatella, että hän ei ole syrjäytynyt, vaikka ei käy koulua ja viettää aikaansa paljon virtuaalimaailmassa. Nuori voi kokea yhteisöllisyyttä virtuaalisesti eikä koe tilassaan minkäänlaista puutosta. Tärkeää syrjäytyneen henkilön määrittelyssä on se, että hän kokee itse itsensä myös syrjäytyneeksi. (Suokas 2011, 9.) Tilannetta voi verrata yksinäisyyden ja sosiaalisen eristäytyneisyyden eroon. Yksinäinen ihminen kokee olotilan epämiellyttäväksi, kun taas sosiaalisesti eristäytynyt on valinnut yksinolon vapaasta tahdostaan, eikä koe asiaa ongelmana. Samalla tavoin syrjäytynyt ihminen kokee itsensä ulkopuoliseksi normaaleista aktiviteeteista ja sosiaalisista suhteista: häneltä voi puuttua koulu- tai työpaikka, harrastukset, ystäväpiiri tai pahimmillaan kaikki näistä. Tuskinpa ihminen kenellä on laaja sosiaalinen tukiverkosto kokee itseään syrjäytyneeksi, vaikka ei sattuisikaan sillä hetkellä olemaan koulu- tai työelämässä. Syrjäytymisvaarassa oleva nuori lokeroidaan syrjäytyneeksi tai sen vaarassa olevaksi siksi, että yksilön ja yhteiskunnan välisiä normiristiriitoja ei ole kyetty ratkaisuun. Lokeroimisen myötä voidaan myös tahtomatta viestiä mitkä asiat ovat hyviä ja kannattavia tai tavoittelemisen arvoisia (Mehtonen 2011, 18.)

Syrjäytyneelle nuorelle on ominaista ulkoiset elämänhallinnan ongelmat, sekä lisäksi heillä on usein heikko sisäinen elämänhallinta. Syrjäytyneellä nuorella esiintyy usein aloitekyvyttömyyttä, kiinnostamattomuutta asioita kohtaan, irrallisuuden kokemista, yleisistä normeista piittaamattomuutta, päihteiden väärinkäyttöä, ihmissuhdeongel-

mia ja jopa elämänhalun kadottamista. (Hämäläinen 1996, 13.) Syrjäytymistä voi pitää myös näkökulmakysymyksenä. Edellisen tulkinnan mukaan syrjäytyminen on enemmänkin itseaiheutettua kuin ulkoisten olosuhteiden ansiota. Tulkinta ei huomioi yhteiskunnan osallisuutta nuoren syrjäytymisessä, eikä sen paremmin elämäntilannetta tai taustaakaan. Se määrittelee millaisia ovat ominaispiirteet syrjäytyneelle nuorelle, muttei miten tilanteeseen on päädytty.

2.3 Mikä ajaa syrjäytymiseen?

Nurmi, Salmela-Aro, Anttonen ja Kinnunen (1992, 485-492) määrittelevät syrjäytymisen elämäntilanteen prosessiksi, jossa tietyt huono-osaisuustekijät ja epäonnistumista tuottavat ajattelu- ja toimintastrategiat kumuloituvat yksilön mahdollisuuksia rajoittavaksi kehäksi. Syrjäytymiskehitys perustuu pitkittäistutkimuksien näkemykseen siitä, että syrjäytyminen on seurausta ihmisen elämänkaareen ja kasvuolosuhteisiin liittyvistä epäedullisista tekijöistä ja niiden muodostumisesta huono-osaisuudeksi (sosiaalipolitiikka), mielenterveyden ongelmiksi tai epäonnistumisen kehäksi (psykologia), poikkeavuudeksi (sosiologia, kriminologia), epäterveiksi elämäntavoiksi (terveydenhuolto) tai psyykkisiksi häiriöksi (psykiatria.)

Nykyisen yhteiskuntamme jatkuva epävarmuus talouden, koulutuksen ja työnsaannin suhteen heijastuu myös nuorten asenteisiin. Kaikki eivät välttämättä halukaan valita suurten odotusten ja epävarmuuden tietä. Syrjäytyminen voi siis olla myös itse valittu tie olla osallistumatta tavalliseksi kokemaamme työpainotteiseen elämään yhteiskunnassa. Syrjäytynyt-termiin liittyy tietty negatiivinen lataus, vaikka vastaavassa asemassa toki pystyykin elämään myös onnellista elämää. Vuonna 2006 syrjäytyminen käsitteenä korvattiin sosiaalisen vahvistamisen käsitteenä Nuorisolaissa (72/2006), koska se kuvaa paremmin ennaltaehkäisevän ja korjaavan työn suhdetta monialaisessa yhteistyössä. (Aaltonen 2011, 17.) Tästä huolimatta sana syrjäytyminen esiintyy tällä hetkellä mediassa enemmän kuin koskaan. Sanana syrjäytyminen kuvastaa enemmän ongelmaa, kun taas sosiaalinen vahvistaminen ongelman ratkaisemiseksi-

noa. Sanana se viittaa myös siihen, että ongelma on lähtöisin itsestä eikä ympäröivistä tekijöistä. Siinä mielessä syrjäyttäminen olisikin terminä kuvaavampi vaihtoehto.

Vakavan syrjäytymisriskin nuorelle aiheuttaa sosiaalisten suhteiden ja vuorovaikutuksen ulkopuolelle jääminen. Työ, koulutus, perhe ja kaverit auttavat nuorta integroitumaan yhteiskuntaan ja näiden olemassaolo vähentää syrjäytymisen riskiä. Nuoren integroitumista yhteiskuntaan auttaa riittävä sosiaalinen verkosto, johon sisältyy riittävästi sosiaalista ja kulttuurista pääomaa. Sosiaalisella pääomalla tarkoitetaan sosiaalisten sidosten määrää ja niiden sosiaalisen merkityksen rakennetta. Vaaran syrjäytymiseen yhteiskunnasta aiheuttaa tilanne, kun nuorella on vähän sosiaalisia siteitä tai ne ovat laadultaan heikkoja. (Aaltonen ym. 2003, 361.) Nuoret, jotka ovat syrjäytymisvaarassa usein myös selittävät epäonnistumisensa omaksi syykseen ja vastaavasti he tulkitsevat onnistumistilanteet muiden ansioksi. (Anttila, Kuussaari & Puhakka 2010, 135.) Työ- ja kouluelämän ulkopuolella oleminen ei siis itsessään välttämättä muodosta vielä syrjäytymisriskiä, mutta kun siihen lisätään sosiaalisten suhteiden ja harrastusten puuttuminen, kohoaa riski huomattavasti.

Edellisten syrjäytymisen määritelmien pohjalta voisin sanoa, että minulla on paljon syrjäytyneitä ystäviä. Kuitenkin näiden ystäväni elämä koostuu tiivistä yhdessäolosta, musiikin tekemisestä sekä muista yhteisistä harrastuksista ja kiinnostusten kohteista. Monet ovat tietoisesti valinneet tämän tien, vaikka koulutuksen tai työmaailman parista heille löytyisi varmasti paikka, joissa heidän tietotaitonsa olisi hyödyksi. Kysymys on enemmänkin siitä ettei haluta osallistua oravanpyörään ja siihen, että työ määrittäisi oman identiteetin ja ajankäytön, tavallaan siis eräänlaisesta nykyajan hippeydestä. Ongelma syntyykin siinä, että kokonaan yhteiskunnan ulkopuolella on miltei mahdotonta elää, ja yhteiskunta vastaakin erilaisilla tuilla heidän toimeentulosta. Yhteiskunnan tuet siis ollaan valmiita ottamaan vastaan, muttei itse tekemään minkäänlaista korvausta niitä vastaan. Kyse ei välttämättä aina ole edes siitä, etteikö tiedostettaisi tätä ongelmaa, vaan välinpitämättömyydestä systeemiä kohtaan. Pettymys ja tyytymättömyys yhteiskuntaa kohtaan näkyvät siinä, ettei haluta tukea sitä, mutta ollaan kuitenkin valmiita käyttämään ne tuet, joita se tarjoaa. Samanlaisia tapauksia kuin esimerkkinä antamani ystäväni löytyy Suomesta hyvin paljon. Eri asia

onkin kokevatko he itse olevansa syrjäytyneitä. Mielestäni ratkaiseva ero esimerkiksi verrattuna syrjäytyneisiin on, että syrjäytyneisyydessä korostuu yleensä moniongelmaisuus ja omat henkilökohtaiset esteet kokonaisvaltaiseen kansalaisuuteen. Monet vapaaehtoisesti ulkopuoliset olisivat siis täysin kykeneväisiä tekemään työtä, jos he vain haluaisivat. Syrjäytyneiden kohdalla taas työkyvyttömyys voi olla ongelma, joka vaatii kuntoutusta ja ongelmien perinpohjaista selvittämistä ja erilaisten sopivien ratkaisujen hakemista yhdessä tukihenkilön kanssa.

Syrjäytymiseen liittyy voimakkaasti osattomuus, taloudellisten ja henkisten voimavarojen sekä sosiaalisen ja kulttuurisen pääoman puute. Taloudelliset resurssit, sosiaaliset suhteet ja vuorovaikutus ja vaikuttamismahdollisuudet ovat tekijöitä, joiden kautta syrjäytymistä voidaan tarkastella. Nuorten kohdalla taloudelliset resurssit kytkeytyvät paljon perheen mahdollisuuksiin tukea nuorta, sekä myös nuoren omiin mahdollisuuksiin osallistua työelämään. Työttömyys merkitsee poikkeusta ihanteellisesta ja tavoiteltavasta elämäntavasta, joten siitä voi myös seurata perhesuhteiden ja terveyden heikkenemistä, sekä se heikentää samalla myös monenlaisia yhteisöllisiä siteitä. Lisäksi jos nuoren vanhemmat ovat työttömiä, heikentää se vanhempien resursseja tukea nuorta taloudellisesti. (Aaltonen ym. 2003, 361.) Syrjäytymisvaarassa voi toki olla muitakin pienituloisia kuin työttömiä, kuten esimerkiksi opiskelijat, pätkätoita, osa-aikatöitä tai muita lyhytkestoisia töitä tekevät sekä yksinhuoltajaperheet. Työttömyys kulkee kuitenkin usein käsi kädessä syrjäytymisen kanssa, koska se altistaa köyhyyden lisäksi monille muille uhkatekijöille, jotka uhkaavat henkilön kokonaisvaltaista hyvinvointia. Yleistä onkin, että toinen ongelma johtaa toiseen, jos siihen ei puututa ajoissa. Monesti ongelmat ovat voineetkin jo leviätä usealle elämänalueelle, ennenkuin apua lähdetään hakemaan, jos siihen on ylipäättään voimavaroja tai uskallusta.

Ennen nuoren siirtymistä työelämään, on nuoren hankittava mieleinen koulutus itselleen. Monesti koulutusprosessissa syrjäytymisen juuret alkavat kehittyä. Ratkaisevana pidetään etenkin sijoittumista peruskoulutuksen jälkeiseen koulutukseen. Heikon koulutustaustan ja pitkittyneen työttömyyden katsotaan olevan yhteydessä alkoholiongelmiin, perheongelmiin, mielenterveysongelmiin ja rikollisuuteen. (Aho & Vehviläinen 1997, 34.) Mitä pidemmän ajan nuori viettää koulutuksen ulkopuolella, sen

vaikeampaa on opintojen pariin palaaminen. Syrjäytymisvaara syvenee yleensä tällaisella ajanjaksolla, kun tavalliset arkirutiinit ja niihin sisältyvät sosiaaliset suhteet voivat olla vähäisiä tai olemattomia. Ongelmien kasautuessa panostaminen koulutukseen ja elämänhallintaan vaikuttavat entistä kaukaisimmilta tavoitteilta. Todennäköisempänä pidetään kuitenkin, että osa nuorista aktivoituu työttömyyden aikana ja panostaa tulevaisuuteen ja koulutukseen, kun taas toiset nuoret menettävät lopullisesti uskonsa koulutuksen kannattavuuteen. (Aho & Vehviläinen 1997, 41.) Tämän takia syrjäytymisriskissä olevien nuorten tilanteeseen tulisi puuttua mahdollisimman aikaisin, ennenkuin pääsee syntymään pitkäkestoista ajanjaksoa työn tai koulun ulkopuolella. Pitkäaikainen poissaolo työstä ja koulusta nostaa kynnystä palata niiden pariin, sillä taloudelliset resurssit liittyvät selkeästi palkkatyöhön. (Aaltonen ym. 2003, 361). Mitä kauemmin vuosia vierähtää, sen vaikeampaa voi olla löytää motivaatiota enää palata näiden asioiden pariin, ja ajan myötä myös syrjäytymisen riski kasvaa, jolloin kasvaa myös kynnys palata niinsanotun normaalin elämän pariin. Työttömyys ja sen aiheuttama matala elintaso on omiaan lisäämään syrjäytymisriskiä, sillä köyhyys kulkee usein käsi kädessä sen faktan kanssa, että sosiaalisten suhteiden ylläpitäminenkin vaatii myös taloudellisia resursseja. Kirjassa *Arkipäivän kokemuksia köyhyydestä* on koottu köyhiksi itsensä määrittelemien ihmisten kertomuksia kuvaamassa omaa arkeaan. Monelle köyhyys merkitsee aineellisen puutteen lisäksi suurta yksinäisyyttä ja eristäytymistä toimien suoranaisten esteenä sosiaaliselle kanssakäymiselle:

Me emme kuulu toimeentulotuen piiriin, olemme sinne liian ”hyvätuloisia”, joskus lasken miten se on mahdollista. Minun on vaikea ymmärtää miten normit ovat laskettu, miten siihen rahaan on sisällytetty kaikki perheen menot. Vaikka ostan ruuat alennuksista, vaatteet poistokoreista tai käytettyinä, meillä ei harrasteta mitään, ei mennä ikinä mihinkään, asumme pienessä vuokra-asunnossa ahtaasti, silti emme kuulu toimeentulon piiriin. Toivoisin, että kuuluisimme, sieltä ainakin voisi pyytää apua, mutta kukaan ei nyky maailmassa välitä toisistaan, sen olen usein kokenut.

Nimimerkki ”Yksinhuoltajan arkea” (Isola, Larivaara & Mikkonen 2007, 248.)

Rivien välistä voi lukea, että kirjoittaja peräänkuuluttaa menneen maailman yhteisöllisyyden perään. Turhautuneisuus pienituloisuuteen johtuu siitä, että tilanteen takia kärsii elämän kaikki osa-alueet, myös sosiaalisten suhteiden ylläpito.

Huono-osaisuus periytyy helposti. On todennäköisempää syrjäytyä perheessä, jossa jo vanhemmilla menee huonosti, kuin jos on kotoisin hyväosaisesta perheestä. Vanhemmilta omaksutaan tyyli hoitaa oma elämänhallinta, ja jos jo vanhemmilla esiintyy terveydellisiä, taloudellisia ja sosiaalisia ongelmia, periytyvät ne helposti jälkikasvulle, jos omaa tilannetta ei ole tahtoa eikä kykeneväisyyttä muuttaa. Syrjäytynyt henkilö on yleensä myös siis sosiaalisten suhteiden ja harrastustoiminnan ulkopuolella, joka ruokkii ulkopuolisuuden tunnetta. Henkisten voimavarojen puute onkin voimakkaasti kytköksissä syrjäytymiseen. Osattomuuden vastakohta on osallisuus, jossa keskeisenä pointtina on tunne siitä, että itse voi vaikuttaa asioihin ja on osana jotakin merkityksellistä. Nuorten parissa työskennelleenä olen huomannut, että pelkkä toiminnassa mukana olo ei riitä eikä ole motivoivaa, jos käskyt tulevat ylhäältä eikä työn sisältöön ole itse mahdollista vaikuttaa.

Nuorten syrjäytymisriskiä lisää myös yhteiskunnan asettamat vastuut ja velvoitteet. Yhteiskunta vaatii heiltä yhä enemmän tehokkuutta ja tuottavuutta, kykyä kilpailla globaaleilla markkinoilla ja olla sellainen yksilö yhteiskunnalle, joka pystyy vastaamaan panoksellaan valtion velan maksulle, hoivamenojen kasvulle, korkealle eläkevastuulle sekä ilmastonmuutoksen kustannuksille. Siltikin nykyisen sukupolven pitäisi jaksaa pidempään työmarkkinoilla vaikka pätkätyöt ovat tulleet jäädäkseen. (Pajamäki 2011, 31-32.) Myös tämän takia termi ”syrjäyttäminen” voisi olla kuvaavampi termi syrjäytymisen sijasta, sillä edellämainitut yhteiskunnalliset muutokset ovat omiaan lisäämään syrjäytymiseen altistavia tekijöitä. Pitkäaikainen työttömyys altistaa riskikäyttäytymiselle, ja nykyisessä tilanteessa kaikille ei riitäkään töitä, kun heikon talustilanteen alla ei tuotteiden kysyntä vastaa tarjontaan ja tuotantoa joudutaan supistamaan sekä ihmisiä irtisanomaan. Tämä ajaa myös työelämässä usein siihen tilanteeseen, että ne ketkä onnistuvat pitämään työpaikkansa ovat usein ylityöllistettyjä, vaikka työttömyysprosentti samaan aikaan olisikin korkea. Säästöjä pyritään tekemään teettämällä useampia työtehtäviä samalla työntekijällä. Syrjäytyminen nykyi-

sessä mittakaavassaan voidaankin nähdä yhteiskunnassa lisääntyneen epävarmuuden lieveilmiönä, johon vaikuttaa yhteiskunnalliset muutokset, toteutettava sosiaalipolitiikka niinkuin yksilön henkilökohtaisetkin valinnat.

Kun syrjäytymistä ehkäistään ensisijaisesti yksilötason toimenpitein, usein unohdetaan, että elämä ei ole jokaisen kohdalla täysin vapaasti valittu ja rakennettu projekti, eli ei vain yksilö, myös yhteiskunta voi olla kelvoton. (Suutari 2002, 34.) Myös siis yhteiskunnan rakenteellisella tasolla voi olla epäkohtia, jotka edesauttavat yksilön syrjäytymistä. Muun muassa ennaltaehkäisevän työn vähäisyys tai puuttuminen on yleinen ongelma, ja korjaava työ puuttuu aina jo paljon vaikeammassa tilanteessa olevan ihmisen elämäntilanteeseen. Ennaltaehkäisevän työ puuttumiseen vaikuttaa taas yleensä sosiaalityön resurssipula, jonka takia on varaa panostaa vain tunnistettaviin ongelmatapauksiin, ja nekin joudutaan pahimmassa tapauksessa hoitamaan puutteellisesti määrärahojen vähäisyyden takia. Resurssipula saattaa johtaa myös siihen, että syrjäytynyt nuori lähetetään palvelusta toiseen kunkin pestessään kätensä vastuun ottamisesta. Eri tahot voivat aiheuttaa tilanteita, missä ne toimivat sektoroituneesti, tuntematta ja huomioimatta toistensa lainsäädäntöä, työmuotoja ja tavoitteita. Syrjäytymisvaarassa olevien nuorten tukijärjestelmä on tyypillisesti läheteketju-mainen. Tällä tarkoitetaan tapaa, jolla palveluketju yrittää löytää nuoren ongelmille aina uutta ”pätevämpää ratkaisijaa”. (Linnonsuo 2004, 19.) Lisäksi nuoren palveluketjuun voi syntyä aukkoja ja tilanteita, joissa vastuu palvelun sujumisesta ei ole minikään palveluntuottajan hallinnassa, kun nuori siirtyy toisen palvelun piiriin. Tällainen palvelujärjestelmä estää nuoren ongelmien kokonaisvaltaisen hahmottamisen. (Linnonsuo 2004, 23-24.)

Lisäksi nuorisotyön resurssien vähyys voi aiheuttaa tilanteen, jossa jokin palvelu puuttuu kokonaan. Hoitoalan läheteketjumaisuus voi aiheuttaa turhautumista ja pahimmillaan hoidon lopettamista akuutissa vaiheessa. Palveluiden keskittämällä ja eri osapuolien yhteistyöllä saataisiin vähennettyä toiminnan byrokraattisuutta ja parannettua myös asiakkaan asemaa. Kun hoitoa tarvitseva nuori lähetetään palvelusta toiseen, joutuu tämä aina uudestaan käymään tilanteensa läpi uuden ihmisen kanssa. Hoidon eteneminen edellyttäisi myös luottamussuhdetta asiakkaan ja työntekijän

välillä, minkä syntyminen vie oman aikansa. Läheteketjumaisuus voi pitkittää ja hankaloittaa avun hakemista ja pahimmillaan katkaista sen.

2.4 Miten puuttua syrjäytymiseen?

Syrjäytymisen kannalta suurin pula on niistä palveluista, joilla viranomaiset voivat auttaa nuoria, kenellä on ongelmia päihteiden, työttömyyden, perhekriisien ja turvattomuuden saralla. Vajavaisuutta ei ole vain kunnallisten palveluiden kohdalla, vaan useimmissa kunnissa ei ole olemassa tahoja, jotka näitä palveluita tarjoaisi. (Kurikka 1999, 10-13.) Palveluiden puuttuessa nuoret jäävät helposti yksin ongelmansa kanssa, eivätkä saa ammatillista- tai vertaistukea, mikä vaikeuttaa ongelmien vyyhdistä poispääsyä. Nuorten sosiaalisella syrjäytymisellä on suora yhteys toteutettavaan sosiaalipolitiikkaan, joka on myös paras keino ehkäistä sosiaalisia ongelmia. Viime vuosina menettelytapana onkin yleistynyt että apu etsii ne, keillä on ongelmia. Etsivän nuorisotyön kautta pyritään löytämään niitä nuoria, jotka ovat jo syrjäytyneet eli eivät ole kyseisellä hetkellä missään koulu- tai työpaikassa. Etsivät nuorisotyöntekijät hakeutuvat nuorten keskuuteen ja kartoittavat suoralla kontaktilla mahdollisia avun tarvisijoita. Nuorta ei voida pakottaa vastaanottamaan apua, vaan se perustuu aina nuoren omaan tahtoon. Yhdessä etsivien nuorisotyöntekijöiden kanssa etsitään ratkaisuja nuoren ongelmiin ja pyritään ohjaamaan häntä palveluiden pariin, joita hän tarvitsee. Opetus- ja kulttuuriministeriö myöntää tukea etsivää nuorisotyötä tekevien työparien palkkaamiseen. Vuonna 2012 valtionavulla tuettua etsivää nuorisotyötä tekee yli 340 henkilöä 279 kunnassa ympäri Suomen. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2012.)

Syrjäytymisvaarassa oleville nuorille on tärkeää antaa mahdollisuuksia sosiaalisen vahvistumisen, voimaantumisen ja onnistumisen kokemuksiin, jotka kohottavat itsetuntoa, uskallusta ottaa osaa ja saada ääntään kuuluviin. Parhaiten tämä onnistuu osallistamisen kautta, eli sellaisen toiminnan jossa nuori pääsee itse tekemään ja oppimaan käytännössä luotettavan ja tukevan aikuisen opastuksella. Näin nuoren

turvallisuudentunne pääsee kehittymään, jonka myötä kehittyy myös kyky oppia uutta ja harjoittaa kykyään ja osaamistaan. (Honkonen 2011, 181).

Sosiaalityö on asettanut nuoret marginaaliin, koska nuorten tilanteet tunnustetaan lähinnä vain perheiden kautta. Yksilöinä nuoret jäävät sosiaalityön ulkopuolelle sosiaalisissa suhteissaan ja yhteiskunnan jäseninä. Tästä seuraa se, että nuoren asiat tulevat sosiaalityön piiriin vasta kun kyse on ongelmista, tai ne ovat ehtineet kehittyä vakavaksi. (Raitakari & Virokannas 2009, 25.) Tässäkin ennaltaehkäisevä työ olisi keskeisin muutos parempaan. Nuoret pitäisi ottaa huomioon yksilöinä ja kiinnittää enemmän huomiota lasten ja nuorten itsensä hyvinvointiin, eikä ainoastaan perheen tilanteeseen. Nuoret eivät ole sosiaalisen pääoman passiivisia vastaanottajia, vaan aktiivisia tuottajia.

3 YHTEISÖLLISYYS

3.1 Perinteisen yhteisöllisyyden muuttuminen

Sotien jälkeinen teollistuminen pakotti ihmiset muuttamaan kaupunkeihin töiden perässä. Maaseudulle ominainen yhteisöllisyys ei kuitenkaan siirtynyt mukana, jonka poissaoloon vaikutti osaltaan infrastruktuuri, jossa rakennutettiin identtisiä kerrostaloja vierä vieräen miettimättä alueiden sosiaalipolitiikkaa. Kaupungin kasvaessa suureksi on myös luonnollista, että siltä puuttuu pikkukylille ominainen kulttuuri, jossa kaikki tuntevat toisensa ja puhaltavat yhteen hiileen. Jos teollistuminen mullisti työelämän, koki koululaitoskin uudistuksen tuulia muutamia vuosikymmeniä myöhemmin 1990-luvulla. Sen sijaan että kaikille pyrittiin antamaan täsmälleen sama oppimäärä, alettiin panostamaan oppilaiden yksilöllisyyteen ja tarjonnan valinnaisuuteen. Yhteisöllisyyden sijaan alettiin arvostamaan yksilöllisyyttä, individualismia.

Edellämainitut asiat ovat vaikuttaneet yhteisöllisyyden katoamiseen. Vaikka yhteisöllisyys alkoikin häviämään juuri sotien jälkeen, valettiin silloin perusta Suomen pohjoismaiselle hyvinvointivaltion mallille. Siihen kuuluivat olennaisena osana erilaiset tukietuudet opiskelijoille, työttömille, lapsiperheille ja muille ryhmille, joiden toimeentulo on niukkaa. Tilanne ei kuitenkaan kestänyt montaa vuosikymmentä, kun 1990-luvun laman aikana jouduttiin leikkaamaan näitä etuuksia valtion menojen kaventamiseksi. Kyseiset toimenpiteet eivät kuitenkaan koskaan ole pitkän tähtäimen sosiaalipolitiikkaa, ja nämä leikkaukset näkyvät tämän päivän nuorien keskuudessa kasvaneena erityispalveluiden kysyntänä. Lasten- ja nuortenpsykiatrian, lastensuojelun sijoitusten kodin ulkopuolelle sekä erityisopetuksen asiakkuudet ovat 2-4 yleisempiä kuin 1990-luvun alussa. (Rimpelä 2008, 66-67.) Nuorten hyvinvoinnissa on havaittavissa selkeää polarisaatiota – enemmistö nuorista voi hyvin, mutta samaan aikaan osalla nuorista on yhä enemmän ongelmia, pahoinvointia sekä vahingollista käyttäytymistä. Tämä näkyy edellämainittuina erityispalveluiden kysynnän kasvuna, vanhempien päihteiden käytön ja köyhyyden kasvuna, nuorten omina elämäntapa- ja terveysongelmina sekä koulutuksen ja työelämän ulkopuolelle jäämisestä. (Eräranta & Autio 2008, 8.)

Perinteisen yhteisön on ajateltu liittyvän tiettyyn aikaan ja paikkaan. Yhteisön ja paikan suhde on kuitenkin tullut moninaisemmaksi. (Ellonen 2008, 44.) Yhteisöllisyyden ei tarvitse liittyä enää yhteen ja samaan paikkaan. Internet on mahdollistanut monien uusien yhteisöjen syntyä paitsi verkossa, myös konkreettisesti. Samoista asioista ja harrastuksista kiinnostuneet ihmiset löytävät toisensa helposti netissä eri yhteisöpalvelujen, kuten Facebookin tai erilaisten keskustelufoorumien kautta. Tätä kautta pystytään järjestämään myös tapaamisia, ns. miittejä oikeassa elämässä, joka avaa mahdollisuuden uusien sosiaalisten suhteiden synnyttämiseen samoista asioista kiinnostuneiden ihmisten kanssa. Nykyään nuoret eivät ole siis pakotettuja sopeutumaan omaan kyläyhteisöön, jossa ennen on helposti voinut tuntea itsensä ulkopuoliseksi, jos ei ole kokenut itseään samanlaiseksi kuin muut. Nyt samankaltaista seuraa on helppo löytää netin kautta, jos ei koe sopeutuvansa omaan paikallisyhteisöön. Vaikka yhteisöllisyys onkin muuttanut muotoaan, yhteisöllisyyden tarve ihmisillä tuskin tulee katoamaan mihinkään. Kommunikointi internetissä ei kuitenkaan korvaa aitoja sosiaalisia suhteita, vaan saattaa korostaa yksin jäämisen tunnetta. Vaikka moni onkin varmasti löytänyt sosiaalisia suhteita ja omanlaisiaan ihmisiä internetistä, se ei välttämättä lisää yhteenkuulumisen tunnetta mihinkään, jos se on ainoa sosiaalisen kanssakäymisen muoto elämässä.

Myös globalisaatio ja ns. maailmankansalaisuus on vähentänyt paikan ja yhteisön riippuvaisuussuhdetta toisistaan. Omaa identiteettiä ei määritä enää vain kotiseutu ja kotimaa, vaan yhteys Eurooppaan ja koko maailmaan koetaan luontevaksi. (Rantanen 2009.) Mitä enemmän nuori matkustaa ja tapaa eri maiden ihmisiä, sen helpompaa on kokea yhteenkuuluvuutta muunkin maalaisten kanssa ja nähdä asiat myös globaalissa mittakaavassa. Globalisaation aikakautena tämä onkin tärkeää, sillä valtioiden ja maanosienkin tapahtumat vaikuttavat suoraan toisiinsa. Omaa kansallisentiteettiä ei koeta enää niin tärkeäksi, vaan ollaan kiinnostuneista matkailusta, eri kulttuureista sekä työkokemuksesta niiden keskuudessa. Globalisaation positiivisia vaikutuksia on myös se, että nuoret ihmiset eivät näe enää ”me vs. ne”-vastakkainasettelua oman ja muiden kulttuurien välillä, ja kansallisen ylemmydentunteen sijaan ollaan avoimesti kiinnostuneita muista kulttuureista.

Hyvinvointivaltion purkaminen tulee väistämättä lisäämään yhteisöjen merkitystä kansalaisten elämässä (Eräsaari 2011, 57). Samaan aikaan juuri kuitenkin rakenteel-

liset muutokset yhteiskunnassa julkisten palveluiden sekä työllisyyden parissa ajavat ihmisiä työttömyyteen ja sitä kautta köyhyyteen ja syrjäytymiseen. Köyhyys tarkoittaa myös usein käytännössä yksinäisyyttä, sillä köyhällä ei ole varaa osallistua mihinkään tai lähteä mihinkään harrastusten tai kavereiden tapaamisen vaatiessa usein edes jonkun verran rahaa, mitä köyhällä ei välttämättä ole. Hyvinvointipalvelut ovat meille itsestäänselvyys, mutta niiden osittainen purkaminen on mahdollinen tulevaisuuden skenaario. Jo nyt olennaiset sosiaalietuudet, kuten asumistuki, lapsilisät ja yksinhuoltajien verotus ovat heikentyneet radikaalisti (Eräsaari 36, 2011). Myös työelämän muuttuminen erilaisiin lyhytaikaisiin töihin on lisännyt työttömyyttä ja sen myötä köyhyyttä. Hyvinvointipalveluita karsiessa köyhyys lisääntyy, joka synnyttää yksinäisyyden ja osattomuuden tunteita (Eräsaari 38, 2011). Ennen köyhien parissa yhteisöllisyys oli vahvasti läsnä myös käytännön syistä: yhteisössä saatiin enemmän aikaan ruokaa ja vaatetta kuin yksin tai ydinperheessä talkoohengessä tehtynä. Nykyään sosiaaliset verkostot voivat vaikuttaa paljon jopa työpaikan saantiin. (Eräsaari 2011, 42.)

3.2 Negatiivinen yhteisöllisyys

Yhteisöllisyyttä saatetaan lähteä hakemaan myös ns. vääristä piireistä, kun halutaan kokea yhteenkuuluvuutta ja merkityksellisyyttä jossakin yhteisössä. Yhteisöissä, joissa sosiaalinen pääoma tuottaa negatiiviseksi määrittynyttä käyttäytymistä, vallitsee monenlaisia tuen ja vasta vuoroisuuden käytäntöjä (Hyväri 2001; Nylynd 2004, 189). Yhteisön toiminta voi siis sisältää rikollista käyttäytymistä tai perustua jollekin laittomalle toiminnalle, mutta saattaa samaan aikaan olla hyvinkin tiivis ja tärkeä osa yhteisöön kuuluvien ihmisten elämää. Esimerkkeinä tästä löytyy mm. Etelä-Amerikan katulapset, jota on ilmiönä tutkittukin melko laajalti, skinheadit, moottoripyöräkerhot, huumeidenkäyttäjät ja niin edelleen. Näistä yhteisöistä poispääsy voi olla erityisen vaikeaa sosiaalisen painostuksen vuoksi. Muut ryhmän jäsenet eivät välttämättä katso hyvällä jos joku yrittää poistua yhteisöstä, ja tästä voi seurata uhkailua tai ongelmia pois haluavalle yksilölle. Rikollisia kuvioita voi olla myös vaikea jättää taakseen, jos se on ainoa tukipiiri ja elämäntyyli mihin on tottunut. Vaihtoehtona tälle olisi tarjota paikallisyhteisöissä positiivisen yhteisön malleja, jottei edellämämainitut yhteisöt jäisi ai-

noaksi vaihtoehdoksi nuorille. Vaikka kyseinen toiminta ei itseä nuorta kiinnostaisikaan, on olemassaoleva tuki ja lähipiiri silti tärkeä asia, jota elämästä haetaan, ja helposti vastaanotetaan se mitä on saatavilla.

Pojille normien rikkomisen on sanottu olevan jopa keskeinen vuorovaikutuksen muoto (Thorne & Luria 1986, 181). Yhteisöllisyys saattaa ilmetä negatiivisellekin tavalla, mikä saattaa teini-iässäkin olla normaali, joskin yleensä ohimenevä kokeilujen ja itsensä etsimisen kausi. Teini-iän yhteisöllisyyteen kuuluu helposti esimerkiksi kapinakäyttäytyminen päihteiden käytön avulla. Vaikka nuorella ei itsellään olisikaan mielenkiintoa kyseisiä asioita kohtaan, voi yhteisön sosiaalinen paine kasvaa niin kovaksi, että pelko ulkopuolelle jäämisestä pakottaa käyttäytymään samalla tavalla kuin muut. Työntekijänä on tärkeää kyetä erottamaan nuoruuteen kuuluvat kokeilut ja raja, missä oireilu johtuu pahoinvoinnista ja saa vakavempia muotoja. Yksi ”mätä omena” voi tietenkin vaikuttaa negatiivisesti koko joukkoon, jolloin olisi tärkeää että asia nostetaan esille koko ryhmän kesken ja keskustellaan toiminnan järjellisyydestä rakentavasti. Kokeilujen voi kertoa kuuluvan nuoruuteen, mutta pitää kuitenkin muistuttaa myös riskitekijöistä, jotka voivat vaikuttaa omaan terveyteen, hyvinvointiin ja elämäntilanteeseen.

Yhteisön ominaisuudet vaikuttavat riisikäyttäytymiseen enemmän kuin masennukseen (Ellonen 2008, 189.) Kaikki sosiaalinen pääoma ei tuota yhtä positiivisia vaikutuksia, eikä yksittäisellä tuella tai kontrollilla ole yhtä merkittävää vaikutusta kaikissa konteksteissa. Kyse on yhteisön rakenteellisten ominaisuuksien, sosiaalisten suhteiden, luottamuksen, sosiaalisen tuen ja sosiaalisen kontrollin muodostamasta kokonaisuudesta eli yhteisön ominaisuudesta ja kyvystä toimia, eikä niinkään näiden yksittäisten tekijöiden olemassaolosta. (Ellonen 2008, 190.) Jo siis yhden ominaisuuden puuttuminen voi kaataa koko kokonaisuuden.

3.3 Yhteisöllisyyden vaikutus hyvinvointiin

Omalla asuinalueella ollaan yhteydessä naapureihin ja osallistutaan paikallisten instituutioiden toimintaan. Omalla asuinalueella kehittyy myös turvallisuuden ja yhteenkuuluvuuden tunne. Lisäksi siellä kehitetään näkemykset omista mahdollisuuksista. Kaikki tämä vaikuttaa nuoren hyvinvointiin. (Coulton 1995, 173.) Käytännössä yhteisöllisyys naapurustoissakin on muuttunut rankasti vuosikymmenten aikana. Siinä missä maaseudulla voidaan yhä olla tuttuja naapureiden kanssa ja tehdä palveluksia molemminpuolin, voi isommissa kaupungeissa naapurit olla toisilleen ventovieraita. Tätäkin voidaan lähteä korjaamaan kuitenkin esimerkiksi järjestämällä yhteisiä pihatalkoita. Myös taloyhtiön kokouksissa voidaan vaikuttaa asukkaiden viihtyvyyteen ja pohtia, miten kukin voisi tuoda oman panoksensa siihen vaikuttaakseen. Seuduilla, joilla nuorten syrjäytymisriski on korkea, olisi erityisen tärkeää panostaa nuoriso- ja hyvinvointipalveluiden määrään sekä tehdä etsivää työtä. Kävin tutustumassa Jyväskylässä monikulttuurikeskus Glorian toimintaan ja heidän työntekijöidensä mukaan maahanmuuttajilla on ollut vaikeuksia löytää heille suunnattuja palveluita. Etsivää työtä olisikin tärkeää tehdä alueilla, jossa marginaaliryhmien syrjäytymisriski on erityisen suuri. Alueilla voitaisiin järjestää esimerkiksi työttömien tai maahanmuuttajien voimin kaikille avointa toimintaa, kuten vaikkapa kirpputoreja tai itse valmistettujen tuotteiden myyntiä. Näin saataisiin syrjäytymisvaarassa olevia ryhmiä osallistettua mukaan vapaaehtoistoimintaan, josta hyötyisi koko paikallinen yhteisö. Osallistuminen paikallisten instituutioiden toimintaan parantaa myös mielikuvaa omasta merkityksellisyydestä ja kyvystä vaikuttaa. Työttömyyden kasvaessa myös vapaaehtoistoiminnan merkitys kasvaa sisältöä ja yhteisöllisyyttä ihmisten elämään tuottavana tekijänä.

Valtion tekemällä sosiaalipolitiikalla on suuri vaikutus ihmisten hyvinvointiin. Kun kaikki riskialttiit ryhmät päätyvät samalle alueelle asumaan, vaikuttaa se suoranaisesti koko alueella asuvien ihmisten hyvinvointiin ja turvallisuuden tunteeseen. Varsinkin nuoret ovat hyvin alttiita ympäriltään saamilleen vaikutuksille, joten mahdollinen alueella esiintyvä väkivalta ja rikollisuus saattaa levitä nuorten keskuudessa tavallisena käyttäytymismallina, kun siihen on kasvettu kiinni ja vastaava käyttäytyminen on näyttäytynyt normaalina elämäntapana.

Kunta suuntaa nuorisotyön kaikille kunnan nuorille ja sen keskeisin tavoite on ongelmien ehkäiseminen ja nuorten suojeleminen vaikeuksiin ajautumiselta. (Silvennoinen 2001, 23). Yhteisöllistävän ja osallistavan nuorisotyön tarkoituksena on tarjota kehittäviä ja rakentavia keinoja hakea tukea ongelmiin. Kun nuorille ei tarjota tarpeeksi omaa itsenäisyyttä ja osallisuutta tarjoavaa toimintaa, haetaan ongelmiin monesti apua asioista kuten päihteistä ja rikollisuudesta, jotka luovat taas lisää ongelmia. Liika holhoavuuskin on luotaantyöntävää, ja sen takia nuorille pitäisi tarjota toimintaa, jossa heillä on vastuu ja ohjat omissa käsissään. Tällainen toiminta luo merkitystä elämään, ja auttaa sekä sosiaalisten suhteiden synnyssä että itsensä ilmaisemisen toteuttamisessa.

Kasvatuksellisesti kysymys on siitä, että lapset kasvavat ensin oman elämänsä osallisiksi ja tätä kautta myös aktiivisiksi kansalaisiksi. Mikäli lapset saavat positiivisia kokemuksia vaikuttamisesta ja oman roolin merkityksellisyydestä, voi se ruokkia ja ylläpitää vaikuttamisen kipinää läpi elämän ja näkyä myöhemmin aloitteellisena toimintana yhteiskunnan eri sektoreilla. Tässä mielessä nuorten osallisuus ei palaudu vain edustuksellisen demokratian oppimiseen ja sen toimintatapoihin sosiaalistumiseen vaan sen tavoitteet ovat huomattavasti paljon moniulotteisemmat ja laajempaan vahaan, osallistuvaan demokratiaan ja maksidemokratiakasvatukseen kiinnittyviä. (Herranen & Mäntysalo-Lamppu 2011, 36.) Toiminta ei saisi kuitenkaan toimia vain välinearvona sille että lapsista ja nuorista kasvaa kaikista yhteiskunnallisesti aktiivisia tekijöitä, vaan sen tulisi perustua tähän hetkeen ja humaaneihin arvoihin, joiden avulla pyritään antamaan lapsille ja nuorille mahdollisuus onnellisuuteen ja hyvinvointiin, joka rakentuu osallisuuden ja yhteisöllisyyden kautta.

Monet tahot tarjoavat nuorten ja lasten lisääntyvien sosiaalisten ongelmien ratkaisuksi yhteisöllisyyden rakentamista. Hynninen-Otva ja Laitinen (2008) ovat kokemuksellisesti todenneetkin yhteisöllisyyden lisäävän lapsissa ja nuorissa muun muassa oma-aloitteisuutta, avoimuutta, rehellisyyttä, oikeudenmukaisuutta, tavoitteellisuutta ja vastuuta. Yhteisökasvatuksen ideana on, että yksittäisen kasvattajan sijaan koko yhteisö osallistuu kasvatuksellisten tavoitteiden toteuttamiseen. Yhteisökasvatus voi-

daan ymmärtää kasvatukseksi, jossa vertaisryhmän vaikutusta käytetään tietoisesti kasvatuksellisen vaikuttamisen välineenä. (Hynninen-Otva & Laitinen 2008.)

Sosiaalityön rooli sosiaalisen pääoman rakentajana, aktivoijana ja ylläpitäjänä pitäisi huomioida nykyistä laajemmin – ottaen kuitenkin lapset ja nuoret huomioon toimijoina, oman sosiaalisen pääomansa aktiivisina rakentajina (Ellonen 2008, 214). Lapset ja nuoret ovat yleensä asetettu melko passiiviseen rooliin yhteisöllisyyttä tutkiessa. Lapset ja nuoret ovat nähty objektina ja toiminnan kohteena, eikä niinkään aktiivisina toimijoina. Myös tämän seikan takia lähdin itse tekemään tutkimusta kouluihin, mitä nuoret ajattelevat hyvän elämän olevan ja mitä seikkoja he näkevät uhkana sille. Lapsille ja nuorille tulisikin olla vastaisuudessa enemmän tarjolla toimintaa, jossa he itse suunnittelevat, päättävät ja tekevät ryhmässä. Liian usein nuorille suunnattu toiminta on sitä, että edetään aikuisten tekemien mallien mukaisesti, jossa nuorille itselleen jää liian vähän tekemistä, tai heidän mielipidettään ei oteta tarpeeksi huomioon. Toki kun aikuiset tekevät päästään vähemmällä vaivalla, mutta se ei ole kuitenkaan toiminnan tarkoitus. Lasten ja nuorten toiminnassa on oltava tietysti mukana aikuisten tuki ja kontrolli, mutta toiminnan olisi lähdettävä nuorilta itseltään heidän yhteistyönsä ja ajatusten tuloksena.

Ystävien puute syrjäytymisen selittäjänä on nuorten mielestä selvä ykkönen, ja sitä pidetään yhä tärkeämpänä syrjäytymisen selittäjänä (Myllyniemi 2008, 46). Tämä vahvistaa myös tutkimuksen aihetta, eli sitä miksi yhteisöllisyys ja osallisuus ovat tärkeitä asioita nuoren elämässä ja miksi niihin tulisi panostaa kunnolla. Vaikka nuoret itse tiedostavatkin ystävien olemassaolon tärkeyden, esiintyy koulukiusaamista ja syrjimistä koulumaailmassa silti paljon. Siksi näihin ongelmiin pitäisi puuttua paljon enemmän käytännön tasolla, ja pyrkiä vaikuttamaan opetuksen kautta myös ryhmäytymiseen, sosiaalisten taitojen kehittämiseen sekä kaikkien oppilaiden huomioon ottamiseen ja keskinäisen kommunikaation sujumiseen.

3.4 Osallisuus ja yhteisöllisyys koulussa

Koulun ja opettajien merkitys korostuu hyvien ja huonojen vaikutusten välittäjänä. Liian usein kuulee siitä, miten opettajat eivät puutu koulukiusaamiseen tai eivät ymmärrä tilanteen vakavuutta. Luokanopettajien pitäisi ottaa enemmän huomioon myös oma asemansa kasvattajana ja olla kiinnostuneita nuorista ja heidän hyvinvoinnistaan. Tämä kuitenkin sivuutetaan usein vetoamalla opettajien jo valmiiksi runsaaseen työmäärään ja omaan jaksamiseen. Yksi varteenotettava ratkaisukeino olisi lisätä hoitohenkilökuntaa kouluihin kouluterveydenhuollon puolelle. Monessa koulussa käytäntö saattaa jäädä kouluterveydenhoitajan osapäiväiseen läsnäoloon, joka saattaa tapahtua vain muutaman kerran viikossa. Lisäämällä terveydenhuoltopalveluja koulun sisällä sekä valvontaa esimerkiksi erillisen koulunuorisotyöntekijän kautta pystyttäisiin luomaan kouluun ilmapiiri, jossa oppilaat voisivat paremmin turvallisessa ilmapiirissä.

Ihmisen jäädessä yksin ryhmän ulkopuolelle aktivoituu samanlaisia hermoverkkoja kuin ihmisen tuntiessa kipua. Päiväkoti-iässä käytetyin kiusaamisen muoto on jättää lapsi leikkiryhmän ulkopuolelle. Sama ilmiö on tuttu myös työyhteisöissä. (Saaristo 2011, 81.) Opettaja joka ei puutu kiusaamiseen tai ei ole kiinnostunut oppilaidensa hyvinvoinnista ei ainakaan paranna kiusatun tai vaikeuksissa olevan nuoren kiinnostusta koulunkäyntiä kohtaan. Yhteisöllisyyttä voi parantaa esimerkiksi erilaisilla ryhmäyttämisharjoituksilla silloin tällöin, jotka eivät vie paljoa aikaa, mutta vaikuttavat positiivisesti oppilaiden ryhmähenkeen ja virkeyteen. Lisäksi ryhmätyöskentelyn määrää voisi lisätä, jolloin toimiminen muiden kanssa tapahtuu valvonnan alla. Näin parannettaisiin myös oppilaiden vuorovaikutustaitoja sekä omien mielipiteiden esille tuontia ja niiden puolustamista.

Nuori tuo myös koulun ulkopuolelta saamansa resurssit kouluun (Ellonen 2008, 48). Tämä toteutuu niin hyvässä kuin pahassa. Jos kotoa ollaan opittu epäsosiaalisia käyttäytymismalleja, näkyvät ne varmasti myös koulussa muiden kanssa toimiessa. Lapsen kasvatusmetodit kotona on asia, mihin koulu ei kykene vaikuttamaan, mutta yhteisillä pelisäännöillä ja niiden noudattamisella pystytään kuitenkin vaikuttamaan oppilaiden keskinäiseen vuorovaikutukseen. Koulun tulisi kuitenkin kartoittaa jo ajois-

sa oppilaiden hyvinvointia esimerkiksi kyselyllä, ja ohjaamalla mahdollisesti apua kaipaavat yksilöt eteenpäin kouluterveydenhoitajalle tai muihin terveydenhuoltopalveluihin riippuen koulun tarjonnasta. Myös terveydenhoitajan ja muiden koulun tukihenkilöiden tulisi tehdä itseään enemmän tutuksi oppilaiden keskuudessa. Tekemissäni haastatteluissa kävi ilmi, että näistä tukihenkilöistä ei olla oppilaiden keskuudessa kovinkaan tietoisia, tai niiden avun luokse hakeudutaan vasta melko myöhäisessä vaiheessa. Ennaltaehkäisy on paras keino satsata tulevaisuuteen ja säästää resursseja kouluterveydenhuollossa ja yleisestikin sosiaalityössä.

Tavanomaisessa kanssakäymisessä tuki ja kontrolli sulautuvat saumattomasti yhteen, siten että molemmat edistävät nuorten hyvinvointia (Sipilä 1979; Kääriäinen & Ellonen 2005). Esimerkiksi oppilaan kahdenkeskiset keskustelut opettajan kanssa voitaisiin ymmärtää paitsi tueksi myös kontrolliksi. Toisaalta voidaan puhua vain opettajan ja oppilaan välisestä vuorovaikutuksesta ja sen merkityksestä. (Ellonen 2008, 53.) Käytännössä nuoren hyvinvoinnin edistys opettajan taholta voi olla usein olematonta. Vuorovaikutuksessa olisikin tärkeää, että opettaja suhtautuisi nuoreen muutokin kuin oppilaana ja tuloksien suorittajana. Harvoin kuitenkaan koulumaailmassa opettajilla on aikaa kiinnittää huomiota oppilaisiin yksilöinä ryhmäkokojen ollessa suuria ja oppituntien ollessa keskittyneitä tehokkuuteen ja tuloksiin. Tämän takia kunnissa pitäisi huomioida myös kouluterveydenhuollon resurssit ja henkilökunnan riittävyys.

Sampsonin ja Laubin (1993) mukaan nuorten rikekäyttäytymisen ja pahoinvoinnin nähdään yleensä osittain johtuvan nuoria ympäröivien yhteisöjen rikkoutumisesta. Tämä tietenkin edellyttää sitä, että kyseisiä yhteisöjä on ylipäättään ollut olemassa. Nuoren läheisimmät yhteisöt ovat perhe, kaveripiiri, kouluyhteisö sekä asuinympäristö. Kuitenkin esimerkiksi kaveripiiri itsessään voi olla rikekäyttäytymistä vahvistava yhteisö. Siinä mielessä kaikki yhteisöllisyys ei siis ole nuorelle välttämättä hyväksi. Jos muutkin yhteisöt antavat yhtäläillä nuorelle epäsuotuisia vaikutuksia, voi se johtaa rikekäyttäytymiseen sekä pahoinvointiin. Nuoren elämä pyörii pitkälti näiden yhteisöjen parissa, joista jokainen muodostaa merkittävän osan hyvinvoinnin tuntemiselle. Jos kontakti yhteen rikkoutuu, saattaa nuori kohdistaa pahoinvointinsa muihin

yhteisöihin, joihin kuuluu. Esimerkiksi ongelmat perheen sisällä näkyvät usein suoraan koulumenestyksessä ja oireilevassa käytöksessä. Sosiaalisesti organisoituneen asuinalueen on todistettu muodostavan sosiaalista kontrollia, joka vaikuttaa positiivisesti yksilöiden käyttäytymiseen. Koulumenestystä taas on selitetty koulun sosiaalisella ilmapiirillä ja opetusprosesseilla. (Ellonen 2008, 56.) Yhteisön vaikutus muodostuu tavallaan siis rakenteellisista ominaisuuksista ja yhteisön sosiaalisen organisoinnin asteesta.

Opettajan sekä muiden oppilaiden tuottaman sosiaalisen tuen ja sosiaalisen kontrollin merkitys on sidoksissa koulun muihin ominaisuuksiin ja vaihtelee näin kouluttain (Ellonen 2008, 60). Näitä ominaisuuksia ovat esimerkiksi koulun koko ja sijainti. Olettavasti pienemmällä koululla ja luokkakoilla on parempi potentiaali vastata kaikkien oppilaiden hyvinvointiin ja tarpeisiin, kuin oppilasmäärältään isossa koulussa, jossa työntekijöiden ja hoitohenkilökunnan määrä voi olla liian pieni verrattuna oikeaan tarpeeseen.

Mikäli yhteisön tuki kohdistuu vain tiettyihin oppilaisiin ja osa oppilaista jää sen ulkopuolelle, muodostaa tämä epätasaisuus ilmapiirin, joka vaikuttaa negatiivisesti nuorten hyvinvointiin. Tämä epätasa-arvoinen kouluilmapiiri vaikuttaa negatiivisesti kaikkiin koulun oppilaisiin, eli myös niihin, jotka kokevat olevansa osallisia yhteisöllisestä tuesta (sosiaalisen pääoman negatiiviset vaikutukset). (Ellonen 2008, 84.) Opettajien tuen merkitys on suurempi kuin oppilaiden keskinäisen tuen, kun luodaan kouluun sosiaalisesti tukevaa ilmapiiriä (Ellonen 2008, 90). Opettajan tulisi tietoisesti toimillaan pyrkiä edistämään myös ryhmän kanssakäymistä ja vuorovaikutusta toisiinsa, eli pyrkiä ns. sosiaaliseen vahvistamiseen. Jos joku ryhmästä rikkoo ryhmähenkeä omalla käytöksellään, tulisi häiriökäyttäytymiseen puuttua keskustelemalla nuoren kanssa henkilökohtaisesti ja mahdollisesti ohjata hänet eteenpäin koulusta löytyvien terveydenhuoltopalveluiden luokse.

Koulun sosiaalisesti tukeva ilmapiiri on merkityksellinen nuorten masentuneisuusriskeissä (Ellonen 2008, 91). Sosiaalisesti tukevalla ilmapiirillä tarkoitetaan, että kaikki oppilaat huomioivat toisensa eikä ketään syrjitä tai kiusata, vaan kanssakäyminen

perustuu tasa-arvoiselle ja toisia kunnioittavalle käytökselle. Käytännössä tähän vaikuttaa myös koulun rakenteelliset ominaisuudet, kuten sen koko ja sijainti. Rakenteelliset ominaisuudet vaikuttavat paljolti siihen, onko sosiaalisesti tukeva ilmapiiri käytännössä edes mahdollinen. Oppilasmäärältään suuressa koulussa kaikki eivät tunne toisiaan ja oppilaiden välistä kanssakäymistä on vaikeampi seurata ja kontrolloida, ettei kiusaamista tai syrjymistä esiinny. Kouluyhteisö voi siis olla olemassa ilman varsinaista yhteisöllisyyttä tai sosiaalista pääomaa. Yksinjääminen ja syrjityksi tuleminen ja siitä aiheutuva mahdollinen masentuneisuus vaikuttaa suoraan koulumenestykseenkin. Koulun sosiaalisesti tukeva ilmapiiri näkyy siis suoraan oppilaiden koulumenestyksessäkin. Siinä missä häiriökäyttäytyminen vaikuttaa suoraan oppituntien etenemiseenkin, on yhteisöllisyyden puuttuminen ja ei-suotuista työskentelyilmapiiri uhka kaikkien yhteiselle oppimiselle. Tutkimuksen mukaan sekä nuorten vaikeaa masentuneisuutta että aktiivista rikekäyttäytymistä voidaan jossain määrin ehkäistä yhteisöllisen sosiaalisen tuen ja kontrollin keinoin. Tämä pääasiassa kouluyhteisön osalta todettu, mutta on oletettavaa, että vastaavat yhteydet löytyvät myös muista yhteisöistä. (Ellonen 2008, 94.)

Tasa-arvoinen, sosiaalisesti tukeva ja kontrolloiva kouluyhteisö vaatii tiiviitä yhteisöllisiä ryhmiä, joissa toisaalta oppilaat tuntevat hyvin toisensa ja opettaja tuntee hyvin oppilaansa. Kouluihin kaivataan siis lisää yhteisöllisyyttä. Nykyiset suuret luokat ja vähäiset opettajamäärät eivät näytä kaikkialla riittävän turvaamaan tukevaa, kontrolloivaa ja nuorten hyvinvointia edistävää kouluyhteisöä. Yhteisöllisyyden puute haastaa myös miettimään nykyistä luokatonta koulusysteemiä, sillä entistä vähemmän nuorilla on koulussa pysyviä vuorovaikutussuhteita. (Ellonen 2008, 97.) Siinä missä nuoret ovat siis saaneet enemmän valinnanvaraa oppiaineiden ja oman koulunkäyntinsä suhteen, ovat hävinneet perinteiset, pidempiaikaiset ja pysyvät sosiaaliset suhteet koulussa. Tämä voi olla hyvä asia niille joilla on jo ennestään sosiaalista pääomaa ja valmiuksia tutustua muihin, mutta negatiivinen muutos jos niiden muodostaminen tuottaa vaikeuksia ja ottaa aikaa.

3.5 Vapaaehtoistoiminta

Epävarmuuden ja äkillisten muutosten keskellä olennaista on kyetä säilyttämään toimintakykyisyys ja tunne oman elämän hallinnasta, sen merkityksellisyydestä ja ohjaamisesta (Lundbom & Herranen 2011, 10). Työelämän muutosten keskellä erilaiset vapaa-aikaan ja vapaaehtoistoimintaan keskittyvät yhteisöt nostavat päätään, sillä jos työpaikka lähtee alta, katoaa monille myös tärkeä sosiaalinen yhteisö. Joillekuille se saattaa olla jopa ainoa sosiaalinen kontakti perheen lisäksi, ja joillakuilla ei ole edes perhettä mikä tukisi tällaisessa tilanteessa. Kun perhe ja työ ottavat enemmän roolia ihmisen elämässä, pidetään näiden ulkopuolisia ystävyys-suhteita vähemmän yllä. Yleensä nuoret aikuiset tapaavat ystäviään jo huomattavasti vähemmän kuin nuoret, joten työpaikan menettäminen vanhemmalla iällä voi aiheuttaa taloudellisten ongelmien lisäksi huomattavaa sosiaalisen elämän ja sen kautta henkisen hyvinvoinnin vähenemistä.

Yhteisöjä korostavan näkökulman mukaan ihmiset voivat spontaanisti muodostaa haluamiaan sosiaalisia verkostoja, joissa sosiaalinen pääoma muodostuu, kun taas institutionaalinen näkökulma korostaa instituutioiden merkitystä verkostojen muodostumisessa ja näin myös sosiaalisen pääoman alkuperänä. (Ellonen 2008, 178.) Jo valmiiksi aktiiviset ja sosiaalista pääomaa omaavat nuoret varmasti kykenevät spontaaniin sosiaalisten verkostojen luomiseen, kun taas passiivisessa asemassa ja syrjäytymisvaarassa olevat nuoret tarvitsevat enemmänkin ulkopuolelta tulevaa kannustamista ja mukaanottoa omien voimavarojen ollessa heikkoja. Esimerkki spontaanista ja aktiivisesta toimimisesta voi olla vaikkapa itse järjestetty tapahtuma tai itse koottu harrastelijaryhmä, joka lähtee ideatasolla liikkeelle ihmisistä itsestään, eikä tapahdu minkään instituution kautta. Institutionaalinen yhteisöllisyys tapahtuu nimensämukaisesti jonkin instituution, kuten koulun tai poliittisen ryhmittymän kautta. Niille, jotka eivät koe kuuluvansa mihinkään yhteisöön on tarjolla paljon mahdollisuuksia tehdä ja osallistua esimerkiksi vapaaehtoistoiminnan kautta. Olin syksyn 2011 vaihdossa Portugalissa nuorisokeskuksessa, jossa tapasin lukuisia nuoria ihmisiä, jotka olivat sillä hetkellä työttömiä, mutta osallistuivat aktiivisesti keskuksen järjestämään vapaaehtoistoimintaan. Ovatko Suomen nuoret yhtä aktiivisia, jos työtä ei ole tarjolla, mutta kaivataan aktiivista tekemistä ja rutiineja? Monet eläkeikäiset ovatkin aktiivisia va-

paaehtoistoimijoita, mutta voidaanko sanoa samaa nuorista? Työttömyyden kasvaessa vapaaehtoistyön merkitys tulee yhä kasvamaan, ja nuorten osallistaminen aktiivisiksi toimijoiksi voisikin olla yksi avainratkaisu syrjäytymisen ehkäisyssä. Vapaaehtoistoiminta on niin laaja käsite, että sen puitteissa voidaan järjestää lähes mitä vaan, joten se voi käsittää niin hip hop-työpajan järjestämisenkin kuin seuran pitämisen ja auttamisen vanhuksille.

Helsingin yliopistossa suomalaista vapaaehtoistyötä tutkineen Anne Birgitta Pessin mukaan nuoret olisivat jopa innokkaampia vapaaehtoistyöhön kuin vanhempi väestö. Nuorten pirstoutuneen ja laajan elämänpiirin vuoksi nuorille pitäisi kuitenkin hänen mielestään tarjota projektiluontoista tai silloin tällöin tapahtuvaa vapaaehtoistyötä. Myös Suomen Mielenterveysseuran järjestöjohtaja Sinikka Kaakkurinieman mielestä nuorille ei ole tarjolla riittävästi toimintaa, joka soveltuisi heidän elämänrytmiinsä. (Leeve 2010.)

Jos työ vaatii liiallista sitoutumista, käy helposti niin ettei siihen lähdetä mukaan ollenkaan, tai mielenkiinto lopahtaa nopeasti. Olen itse huomannut nuorten toteuttaman projektitoiminnan kautta, että näin voi käydä, jos toiminta on liian teoriapainotteista eikä sisällä käytännön tekemistä, tai jos työ vaatii liikaa omaa aikaa ja siinä on liian suuri vastuu. Tämän perusteella nuorille olisi hyvä olla tarjolla suhteellisen yksinkertaista ja käytännönläheistä työtä, joka ei vaadi liian suurta vastuuta ja tapahtuu säännöllisesti, muttei liian usein. Näin vapaaehtoistoiminnan suosiota saataisiin lisättyä niidenkin keskuudessa, joille saattaa olla kynnys osallistua vastaavaan toimintaan. Vaikka sanotaankin että oman pään pitäisi olla kunnossa ennen kuin voi auttaa muita, voi tämänkaltaisen työ auttaa paljonkin syrjäytymisvaarassa olevia nuoria, sillä siinä pääsee tapaamaan muita ihmisiä ja osallistumaan yhteisen hyvän tukemiseen. Parhaassa tapauksessa se auttaa myös tajuamaan oman osallisuuden ja merkityksellisuuden yhteiskunnan jäsenenä.

Kun nuori on kerran osallistunut poliittiseen vaikutustoimintaan, on varsin suuri todennäköisyys, että hän osallistuu siihen toistamiseen. Osallistumalla nuori kokee tulevansa kuulluksi ja kokee, että hänen mielipiteelleen annetaan arvoa. Tämä saa

toimimaan, antaa tunteen oman elämän hallinnasta ja ehkäisee syrjäytymistä. Siten poliittinen toiminta on voimauttavaa. (Laine & Dorff 2008, 124-125.) Ongelmana on se, että poliittiseen toimintaan osallistuu yleensä jo valmiiksi nuoria, jotka ovat aktiivisia toimijoita. Ei voida siis olettaa, että poliittinen toiminta, joka vaatii jo jonkinlaisia tietoja ja taitoja aiheeseen liittyen olisi ratkaisu syrjäytymisvaarassa oleville nuorille, joilta pahimmassa tapauksessa löytyy vain peruskoulutus, tai joille ongelmia on kasaantunut monella eri elämän osa-alueella. Poliittinen toiminta on jo selkeästi vaativampi osallisuuden muoto, mikä vaatii henkisten voimavarojen lisäksi poliittista tietoutta sekä poliittisia mielipiteitä, joilla halutaan vaikuttaa asioihin ja muuttaa niiden kehitystä.

Myöskään pelkkä osallistuminen ei takaa tunnetta siitä, että itsellä olisi mahdollisuus vaikuttaa tai että omille mielipiteille annettaisiin painoarvoa. Pahimmassa tapauksessa ryhmässä voi olla paljon nuoria koolla muutaman aikuisten määrittäessä toiminnan päälinjat antamatta nuorille mahdollisuutta vaikuttaa tai saada ääntänsä kuuluviin. Avainsana tällaisessa toiminnassa onkin osallisuus ja toiminnan omaehtoisuus. Osallistavassa nuorten toiminnassa on tärkeää tehdä selväksi, että ohjaajat ovat aina tuki jonka puoleen voi kääntyä, mutta toiminnan olisi kuitenkin tarkoitus lähteä nuorilta itseltään. Nuorille ei pidä antaa suoria ohjeita tai ohjata kädestä pitäen ”tee näin”-mentaliteetilla, vaan heidän pitää antaa oppia virheistään, koska se on yleensä myös tehokkain keino oppimisen kannalta.

Olisi tärkeää lisätä tiedotusta nuorille erilaisista toimintamahdollisuuksista, tarjota resursseja osallistumiseen ja kertoa muiden poliittisen vaikuttajanuorten aikaansaannoksista (Laine & Dorff 2008, 125). Tiedotukseen pitäisi käyttää kanavia, mitkä nuoret varmasti löytävät. Omia projektiopintojani tehdessä Portugalissa huomasin, että erilaisista internetin tuomista mahdollisuuksista huolimatta kasvotusten rekrytoiminen oli edelleen tehokkain tapa saada nuoria mukaan toimintaan. Tämä ei tarkoita verkossa tapahtuvan kommunikoinnin väheksymistä, vaan sitä ettei perinteisiäkään keinoja saisi unohtaa. Nuorten lähestyminen suoraan ja toiminnasta kertominen sekä siihen mukaan pyytäminen ovat hyviä keinoja, koska siinä nuori saa suoran ihmis-

kontaktin avulla tietoa toiminnasta, eikä se jää vain etäiseksi mainokseksi internetissä, joka voi olla helposti hetken päästä unohtunut.

Nuorten vapaaehtoistoimintaa käsittelevissä ulkomaalaisissa tutkimuksissa vapaaehtoistoiminnan on katsottu edesauttavan nuorten kokemuksia omasta mahdollisuudestaan vaikuttaa, toimia ja osallistua demokratian ja kansalaisyhteiskunnan ylläpitämiseen. Sen konkreettisuus ja näkyvät tulokset tekevät siitä kannustavan ja mielekkään toimintamuodon, joka voi edistää aktiivisuutta myös muin tavoin, esimerkiksi poliittisesti. Vapaaehtoisena toimimisen on myös todettu vahvistavan hyviksi katsottuja arvoja, kuten altruismia, sekä lisäävän yksilön kokemaa onnellisuutta, todennäköisimmin sosiaalisten suhteiden, yhteisöllisyyden ja koetun vaikuttamismahdollisuuden vuoksi (Frey & Stutzer 2002; Yeung 2004.)

Kaikkia väestöryhmiä tarkasteltaessa esimerkiksi työttömät osallistuvat Suomessa vapaaehtoistoimintaan työssäkäyviä vähemmän (Yeung 2002). Nuorissa ikäryhmissä taas vain vähän aikaa Suomessa asuneet maahanmuuttajat ovat usein halukkaita järjestötoimintaan (useimmiten luonnonsuojelu, ihmisoikeudet), mutta eivät ole sen pariin löytäneet (Harinen 2005). Sosiaalisia kontakteja, taitoja, itsetuntoa ja osallisuutta kasvattavana toimintamuotona vapaaehtoistyö voi toimia paitsi syrjäytymisen ennaltaehkäisijänä, myös matalamman kynnyksen toimintana esimerkiksi nuorille, jotka eivät ole löytäneet paikkaansa työelämässä. (Grönlund & Pessi 2008, 127). Onkin mielenkiintoista, miksi työttömät osallistuvat työssäkäyviä vähemmän vapaaehtoistoimintaan, vaikka heillä todennäköisemmin on enemmän vapaa-aikaa käytettävissään. Työttömillä onkin yleensä käytettävissään vähemmän sosiaalista pääomaa kuin työssäkäyvillä. Jos työttömällä ihmisellä on muutenkin heikosti sosiaalisia kontakteja, voi sosiaaliseen toimintaan mukaan lähtemisenkin kynnyksellä olla korkea. Työttömäksi joutuminen voi altistaa työelämään tottuneen myös riskikäyttäytymiselle, kuten päihteiden käytölle ja mielenterveysongelmille, jolloin omat henkiset voimavarat eivät riitä auttamaan muita. Muiden auttamisen pitäisi edellyttää sitä, että saa itse ensin omat asiansa kuntoon, mikä varmasti työttömälle henkilölle onkin ykkösprioriteetti. Myös maahanmuuttajien integroimisessa voitaisiin käyttää enemmän vapaaehtoistyön mahdollisuutta. Monelle maahanmuuttajalle työpaikan saaminen voi

olla este kielitaidottomuuden takia, joten vapaaehtoistyön parissakin voitaisiin kehittää esimerkiksi monikulttuurisia ryhmiä, joissa tehdään käytännön töitä ja opitaan samalla kieltä. Vapaaehtoistyö voisi olla työttömille maahanmuuttajille hyvä vaihtoehto myös sen vuoksi, että ilman työtä voi uudessa ja vieraassa maassa jäädä helposti ilman minkäänlaista tukiverkostoa tai kontakteja paikalliseen väestöön. Ohjatun vapaaehtoistyön avulla saisi sosiaalisia suhteita, sisältöä elämään, työkokemusta ja se vauhdittaisi myös kielen oppimista.

Suomalainen kulttuuri korostaa yksilön vastuuta ja yksilöllisyyttä, mutta huutaa samaan aikaan yhteisöllisyyden perään. Mistä yksinäinen ihminen löytää itselleen toisen ihmisen? (Heiskanen 2011, 94.) Yksinäisyyteen voi liittyä usein omaa riittämättömyyden tunnetta ja se koetaan omaksi viaksi. Tällaiselle ihmiselle toisten ihmisten seuran omatoimiminen etsiminen voi olla iso kynnys, joka voi olla vaikea toteuttaa paitsi omien itselleen asettamien rajojen vuoksi, myös ulkoisten olosuhteiden vuoksi (koulu- tai työpaikan puuttuminen, syrjäseudulla asuminen ja niin edelleen). Jo lyhytaikainenkin, mutta säännöllisesti tapahtuva seura voisi olla iso apu yksinäiselle ihmiselle. Moni on varmaankin törmännyt ilmiöön, jossa kaupan tai jonkun muun palvelun jonossa edessäoleva vanhus jää jaarittelemaan kuulumisiaan tuskastuttavan pitkäksi aikaa. Tämäkin voi kuitenkin johtua siitä, ettei vanhuksilla välttämättä olekaan juuri muita, kenen kanssa jutella, kuin ihmiset joita he tapaavat hoitamassa päivittäisiä asioitaan. Vapaaehtoistoiminnasta voisivatkin hyötyä niin vanhukset kuin yksinäisetkin, sillä siinä kummatkin saisivat itselleen seuraa ja mahdollisesti miellekäästä tekemistä. Vanhustyö ei tietenkään ole ainoa vapaaehtoistoiminnan muoto, mutta se on arvokasta työtä, jossa kummallakin osapuolella olisi mahdollisuus saada toiminnasta jotakin irti yhtäläillä kuin olla hyödyksi.

On ymmärrettävää, miksi jo valmiiksi aktiiviset nuoret osallistuvat enemmän vapaaehtoistyöhön kuin ne, jotka ovat syrjäytymisuhan alla. Työtä tai koulutusta vailla olevalle nuorelle on ykkösprioriteetti hoitaa edellämämainitut asiat, eli oma asema yhteiskunnassa ja omassa elämässään kuntoon. On suuri kynnys ja haaste lähteä auttamaan muita ennenkuin omat asiat ovat kunnossa, niikuin epäilemättä asian pitäisikin olla, ennen kuin aletaan edes puhua toimimisesta yhteisen hyvän vuoksi. Hyvinvoivi-

en nuorien auttamisen motiivina voikin toimia se, että kun koetaan että itsellä on asiat hyvin, on valmis tai jopa velvollinen auttamaan muita. Vailla työtä, koulutusta tai sosiaalisia tukiverkkoja voi nousta helposti katkeruus tai pettymys yhteiskuntaa kohtaan, eikä sen toimiin haluta osallistua millään tavalla. Myös omat voimavarat voivat olla niin heikkoja, ettei niiden koeta olevan riittäviä muiden auttamiseen.

Aktiivisuus vapaaehtoistyön parissa näkyy samalla tavalla niin nuorten kuin työttömienkin parissa. Nuorten erilaiset lähtökohdat voivat aikaansaada tilanteen, jossa yhteisöissään hyvinvoivat nuoret toimivat vapaaehtoistyössä enemmän kuin syrjäytymisvaarassa olevat, vähemmän verkostoituneet ikätoverinsa (Grönlund & Pessi 2008, 129). Syrjäytymisvaarassa olevilta nuorilta voi puuttua se taho, joka houkuttelee mukaan vapaaehtoistoimintaan. Usein toimintaan mukaan lähteminen voi tapahtua jo valmiiksi olemassa olevien verkostojen kautta. Jos tällaiset verkostot puuttuvat, ei vapaaehtoistoinnasta välttämättä ole juurikaan tietoa tai kiinnostusta ei pääse edes syntymään tiedon puuttumisen takia. Tiedon puute voikin usein olla este avun hakemiselle tai toimintaan mukaan lähtemiselle. Nuori, joka ei käytä mitään nuorisotai tukipalveluita tuskin on kovinkaan tietoinen vapaaehtoistoinnin mahdollisuuksista tai erilaisista tahoista, joiden kanssa voisi lähteä parantamaan asemaansa ja suunnittelemaan yhdessä tulevaisuutta. Siksi onkin tärkeää, että etsivää nuorisotyötä on alettu huomioida aivan uudella tavalla viime vuosina, ja se on kirjattu myös vuoden 2009 nuorisolakiin. Haasteellista onkin löytää ne nuoret, jotka eivät käytä mitään yhteiskunnan tukipalveluita, sillä heistä ei ole mitään tietoa saatavilla. Nuorten osallistumisessa ja osallistamisessa voidaan katsoa olevan kyse paitsi kasvattamisesta aktiiviseen kansalaisuuteen, myös nuorten tarpeista ja oikeuksista heidän arvojaan toteuttavaan toimintaan. Yhdysvalloissa tehdyssä tutkimuksessa todettiin vapaaehtoistoimintaan osallistuvilla nuorilla olevan keskimäärin parempituloiset vanhemmat ja vähemmän ongelmakäyttäytymistä (koulussa todetusta häiriökäyttäytymisestä rikollisuuteen) kuin siinä passiivisemmilla ikätovereillaan (Hart ym. 1998.) Vapaaehtoistoimintaa voitaisiin siis käyttää paljon nykyistä enemmän syrjäytymisvaarassa olevien nuorten yhteiskuntaan sopeuttamiseen. Se edellyttää kuitenkin tiedon saamista eteenpäin nuorille ja tarpeeksi erilaisia ja sopivia vaihtoehtoja, jotka motivoivat lähtemään mukaan toimintaan.

3.6 Ohjaajana osallistavassa toiminnassa

Toimiessaan kansalaisina ihmiset ovat aktiivisia sellaisissa kysymyksissä ja asioissa, joita he pitävät tavalla tai toisella tärkeinä. Esimerkiksi järjestötoimintaan tai kansalaistoimintaan osallistumisella on monenlaisia funktioita – jollekin se on mahdollisuus tavata ihmisiä, toiselle uusien asioiden oppimisen väylä, kolmannelle keino politikoida ja niin edelleen. Osallisena oleminen ja johonkin ryhmään kuuluminen voi olla sellaisenaan yksilölle voimaannuttava kokemus. (Lundbom & Herranen 2011, 5.) Nuorille pitäisikin kanavoida sellaisia vaikuttamismahdollisuuksia, joilla on vaikutusta heidän omaan elämäänsä. Usein tärkeintä kuitenkin saattaa olla yhdessä oleminen ja tekeminen, vaikka toiminta olisikin yleishyödyllistä, eikä varsinaisesti hyödyttäisi itseä. Vaikka vapaaehtoistyökin perustuu yleensä ajatukselle auttaa muita, haetaan siitä usein samalla sosiaalista kontaktia muihin ihmisiin sekä miellekästä vapaa-ajan tekemistä itselle. Tällä hetkellä työskentelen Jyvässeudun 4H-yhdistyksen Kyläbuusti-hankkeen projektissa, jossa teemme yhdessä musiikkitapahtumaa Tikkakoskelle vuoden 2013 kevään ja kesän taitteeseen. Mukana olevilla nuorillakin on varmasti monia motiiveja osallistua toimintaan: omalle asuinalueelle halutaan järjestää välillä isompi tapahtuma, halutaan olla vastuullisessa asemassa tällaisen tapahtuman luomisessa, ystävien kanssa yhdessä tekeminen ja niin edelleen. Jytinärokkitiimi, jolla nimellä tällä hetkellä kokoonnumme, on ollut tähän asti melko suljettu yhteisö. Tämän vuoden ero entisiin tapahtumiin on se, että sen luonnetta halutaan laajentaa tuomalla mukaan myös yksi isompi yhtye sekä bändejä laajemmalla alueella kuin ennen. Myös markkinointia pyritään tekemään suuremmalla alueella kuin ennen. Ohjaajina pyrimme ehdottamaan nuorille, että tiimiin olisi hyvä saada myös uutta väkeä tapahtuman jatkuvuuden kannalta – tuskin kenelläkään on tarkoitus olla tiimissä mukana vuosikausia tai jäädä asumaan Tikkakoskelle. Yhteisön tähänastinen sulkeutuneisuus näkyikin aluksi nuorten mielipiteissä ja asenteissa uusia jäseniä kohtaan. Kun mukaan ryhmään tuli uusia seiskaluokkalaisia nuoria, suhtautuivat vanhemmat ryhmän jäsenet ensin nihkeästi uusia tulokkaita kohtaan. Kun palaveerasimme yhdessä asiasta ja painotimme jatkuvuutta sekä sitä, että työmäärä on kullakin tietysti pienempi, mitä enemmän tekijöitä on, loppuivat puheet siitä, ettei rokkitiimiä tulisi laajentaa. Näille nuorille tärkeää mukanaolossa näytti siis olevan, että he saavat toimia yh-

dessä ystäviensä ja tutun tiimin kanssa, johon ei kaivattu ulkopuolisia. Vaikka kyseessä onkin nuorten itsensä tekemä tapahtuma, halusimme puuttua tähän asiaan paitsi toiminnan jatkuvuuden kannalta, myös sen takia että on hyvä oppia työskentelemään erilaisten ihmisten kanssa, vaikkei ajatus aina ideatasolla miellyttäisikään. Pyrimme hankkeen avulla osallistamaan mahdollisimman monia nuoria, joten vanhojen tiimiläisten haluttomuus työskennellä uusien kasvojen kanssa ei todellakaan ollut mielestämme riittävä motiivi heidän poissulkemiselleen. Lisäksi tässä tapauksessa lisäkäsistä työnteossa on pelkkää hyötyä. Vaikka päätöksenteon pitääkin lähteä nuorista itsestään, on tärkeää kasvattajana puuttua mahdollisiin negatiivisiin ajatusmalleihin. Tässäkin tapauksessa haluttiin sulkea tiimin ulkopuolelle uusia tulokkaita ilman päteviä perusteluita. Juteltuamme yhdessä heidän kanssaan he ymmärsivät miksi ajatus olisi syrjivä niitä kohtaan, jotka olisivat halunneet päästä mukaan tiimitoimintaan. Kun pyritään osallistamaan nuoria oma-aloitteiseen toimintaan, ideoita ei ole hyvä tuomita suoraan, vaan pohdiskella niitä yhdessä eri näkökulmista ja tällaisessa negatiivisemmässäkin tapauksessa miettiä onko heidän päätöksensä tai ajatuksensa asiasta paras mahdollinen ratkaisu.

4 HAASTATTELUT

4.1 Tutkimusmenetelmä

Käytän tutkimusmenetelmänäni kvalitatiivista eli laadullista tutkimusta (tarkemmin haastattelututkimusta). Kvalitatiivisella tutkimuksella pyritään kuvaamaan jotakin tapahtumaa, ymmärtämään tiettyä toimintaa tai antamaan teoreettisesti miellekäs tulkinta jostakin ilmiöstä (Eskola & Suoranta 1998, 60). Tein kuusi yksilöhaastattelua Viitaniemen koulussa Jyväskylässä ja Turun normaalikoulussa haastatellen 7.-9. luokkalaisia tyttöjä ja poikia. Haastateltavat valittiin satunnaisesti, koska en pyrkinyt tavoittamaan vain ”syrjäytyneitä” nuoria, vaan tekemään mahdollisimman yleistä otantaa yläasteikäisten nuorten parissa. Haastatteluilla en siis pyrkinyt saamaan aikaan tilastollista tutkimusta, vaan tukea ja mielipiteitä nuorilta itseltään tuottamalla tekstille.

4.2 Lähtökohdat haastattelujen teolle

Tein yhteensä kuusi yksilöhaastattelua toukokuussa 2012 Viitaniemen koulussa Jyväskylässä sekä Turun normaalikoulussa. Haastateltavat olivat 7.-9.-luokkalaisia tyttöjä ja poikia. Kysymyksissä selvitettiin muun muassa saavatko nuoret tarpeeksi tarvitsemaansa tukea ja onko heillä jokin taho jonka puoleen kääntyä ongelmatilanteessa, millaisissa tilanteissa he ovat kokeneet yksinäisyyden tai ulkopuolisuuden tunnetta, mitkä asiat tekevät heidät onnelliseksi, miten harrastustoiminta vaikuttaa heidän arkeensa, onko heidän kotikaupungissaan tarpeeksi paikkoja ja mahdollisuuksia harrastaa, ystävyysuhteita, koulun ilmapiiriä, miten he käsittävät syrjäytymisen, minkä takia heidän mielestään nuori syrjäytyy ja miten syrjäytymistä voitaisiin ehkäistä nuorten keskuudessa. Kysymykset ovat opinnäytetyöni lopussa liitteenä.

Haastateltavat valittiin sattumanvaraisesti, sillä tarkoituksena ei ollut saada mahdollisimman poikkeavaa tietoa, vaan yleisesti yläasteikäisten ajatuksia aiheesta. Haastat-

telujen kautta on tarkoitus ymmärtää ilmiötä syvemmin. Ensisijaisesti haen haastattelututkimuksista pohjaa nuorten omista mielipiteistä tukemaan tutkimuksessa esittämiäni näkökulmia. Jo kuuteen yksilöhaastatteluun mahtui hyvin erilaisia mielipiteitä ja kokemuksia tutkimusongelmaan liittyen, jotka antoivat arvokasta tukea tutkimukselle. Koska kyseessä on laadullinen tutkimus, on yleistäminen välttämätöntä, ja siksi se pitää myös kyetä perustelemaan uskottavasti. Pyrin lähtökohtaisesti siihen, että tällaisessa tutkimuksessa tutkimuskohteen on hyvä olla mahdollisimman tyypillinen, koska se antaa tavallisinta tietoa aiheesta. Haastatteluihin valitut nuoret eivät olleet ”poikkeustapauksia”, vaan sattumanvaraisesti yläkouluista valittuja nuoria, joten vastauksia voi tukea mahdollisimman yleispätevillä teorioilla. Koska nuorten omia lausuntoja on niin vähän, nuorten oma mielipide syrjäytymisestä ei ole keskeisin asia tai punainen lanka opinnäytetyössäni, vaikka se toki muodostaakin tärkeän tuen teorian esittämiseksi. Työttömyys tai opiskelupaikan ulkopuolelle jääminen voi koskettaa ketä tahansa, joten tietyltä kantilta katsottuna jokaisen voi nähdä olevan syrjäytymisvaarassa. Koko käsitekin sisältää siis oman problematiikkansa.

Suomen Lasten Parlamentin jäsenet ovat yhdessä pohtineet muun muassa lasten onnellisuutta, jonka he kiinnittävät ennen muuta sosiaalisiin verkostoihin ja itselle läheisiin ihmisiin (kuten kotiin, perheeseen ja ystävyys-suhteisiin), yksilön perustarpeisiin (nukkumiseen, ruokaan, terveyteen ja turvallisuuteen) sekä vapaa-aikaan, erityisesti kesään ja lomiin (Entä jos, tosipuhetta lasten ilon ja onnen aiheista 2010). Vaikka Suomen Lasten Parlamentin toiminta perustuukin alakouluikäisten lasten osallisuuden vahvistamiseen ja mahdollisuuden antaa heille äänensä kuuluviin virallisessa päätöksenteossa, perustuu yläkouluikäisten hyvinvointi haastattelujeni perusteella vielä pitkälti samoihin asioihin (Herranen & Mäntysalo-Lamppu 2011, 30). Tietoa lasten ja nuorten hyvinvointiin positiivisesti vaikuttavista asioista voidaan hyödyntää yhtäältä elinympäristöjen ja palveluiden kehittämisessä ja toisaalta ottaa huomioon syrjäytymisen ehkäisyssä (Herranen & Mäntysalo-Lamppu 2011, 34.)

4.3 Haastattelut ja johtopäätökset

O: (...) mun miest on täl hetkel niiku väärä lähestymistapa nuorta kohtaan, et mun miest on paljon muita tapoi mitä sais ja niiku, se kaikki tulee kotoot, se kaikki viha ja rasismi mitä on ja mist toi teinien syrjäytyminen tulee et ei ketään teini oo sillee siit tulee yhtäkkii syrjäytyne ilman muita koska ihminen on sellanen eläin et se tarvii muita ympärillään, hyvään ja pahaan, ni ei kenestäkää teinist tuu yhtäkkii niiku syrjäytyne ja sisänpäinkääntyvä, siin on aina joku muu tekijä, niinni, mä toivon et siihen sais niiku teinit apuu mut jollai toisel niiku lähestymiskeinol, koska, tää, se mikä nyt on niin on mun miest ihan täyttä paskaa.

(Tyttö, 15 vuotta, Turun normaalikoulu)

Tekemissäni haastatteluissa syrjäytymisen käsitteeseen ja tilanteeseen joutumiseen liitettiin yksinäisyys ja kavereiden puuttuminen, surullisuus, masentuneisuus, ulkopuolisuus, itsevarmuuden puuttuminen, itsemurhahaluisuus, syrjäyttäminen muiden toimesta, kiusaaminen ja sen seuraukset, ulkopuolelle sulkeminen, ongelmat henkilökohtaisessa elämässä (kuten vanhempien ero, muutto toiselle paikkakunnalle, koulun vaihtaminen, läheisen kuolema), vaikea elämä, työpaikan puuttuminen sekä se, ettei ole hyvä olla itsensä kanssa, eikä ole tietoinen miksi asia on niin. Syrjäytymisen ehkäisemiseksi ja tilanteeseen puuttumiseksi ehdotettiin aikuiselle puhumista, luokkakavereiden tukea ottamalla uusia oppilaita kaveriksi ja kiusaamisen ehkäisyä ottamalla kaveriksi sellaisia nuoria, jotka ovat syrjäytymisvaarassa, kiusaamiseen puuttumista ja koulukuraattorille puhumista. Yhtenä vaihtoehtona vilautettiin sitä, että syrjäytyneitä nuoria voisi auttaa joku, joka on käynyt läpi samanlaisia ongelmia.

H: Joo. Jos ihan niiku yleisesti mietitään niin tota, oksulla sitten mitään tota ajatuksii miten nuorten ongelmiin voitais puuttua vaikka sitten jos joku kaipaa apua tai on tälle vaarassa syrjäytyä

O: No on hyvä jos joku niiku auttaa niitä niiku on niiku kokenu vähän samaa asiaa niin auttaa niiku muita nuoria siinä

(Poika, 13 vuotta, Viitaniemen koulu, Jyväskylä)

Koti on nuorelle tärkeä turvapaikka ja perheyhteisön murtuminen voi aiheuttaa varsinkin nuoren elämässä vakavia ongelmia ja oireiluita. Kodilta toivottiin vakautta ja sitä ettei olisi montaa eri kotia, joiden välillä joutuu koko ajan liikkumaan, koska se vaikuttaa heikentävästi elämän tasaisuuteen ja turvallisuuteen. Puuttuminen nuoren ongelmiin koulun taholta koettiin välillä jopa liian nopeaksi tai tunkeilevaksi, ja toimet liian radikaaleiksi. Nuorelle pitäisikin tarjota tukitoimia, mutta tarpeen vaatiessa antaa myös omaa tilaa ja tilanteen mukaan arvioida tarvitseeko nuori apua vai onko tilanne sellainen, että nuori pärjää itse sen kanssa. Läheisellä ja luotettavalla suhteella asiaa pystytään puimaan avoimesti nuoren kanssa ja tehdä selväksi, että apua on aina saatavilla, vaikkei sitä kyseisellä hetkellä kaipaisikaan.

Onnellisuutta nuorille tuottivat perhe ja kaverit ja hyvän päivän tekivät pienet käytännön asiat kuten kunnan yöunet ja hyvin syöminen, hauskanpito ja harrastukset, koulun sujuminen, kaverien näkeminen ja ongelmattomuus kaverisuhteissa. Yhtälailla onnellisuutta tuottavaksi tekijäksi mainittiin myös se, että saa olla rauhassa ja tehdä asiat omassa tahdissa. Yksinäisyyden ja ulkopuolisuuden tunnetta oli kokenut moni haastateltavista koulukiusaamistilanteissa, jonka takia yksi haastateltava oli joutunut vaihtamaan koulua.

Viitaniemen koulussa ei koettu esiintyvän koulukiusaamista ja siellä todettiin olevan hyvä yhteishenki oppilaiden kesken. Naljailua toisille esiintyy, mutta ne joille niin tehdään ”osaavat sanoa myös takaisin”. Opettajalla tulisikin olla taito erottaa, missä vaiheessa tietty raja ylittyy ja esimerkiksi kaverien välinen huumori muuttuu sellaiseksi, jossa toinen osapuoli ei tunne oloaan enää mukavaksi. Usein opettajat tuntuvat katsovan tämänlaista meininkiä sormien läpi, eikä tilanteen vakavuutta välttämättä ymmärretä. Opettajien taholta pitäisi myös ymmärtää, ettei kiusaaminen tavallisestikaan pääty yhteen puhutteluun, vaan voi vaan pahentaa asioita. Valvontaa ja asian seuraamista pitäisi näissä tapauksissa jatkaa puhuttelua pidemmälle. Opettajien koettiin puuttuvan väriin asioihin eikä näkevän metsää puilta, sillä paljon vakavempiakin asioita kerrottiin tapahtuvan ympärillä. Niitä ei taas liian usein havaita, ennenkuin tilanne on jo itsessään vakava.

Turun normaalikoulu on taas jo Suomenkin mittakaavassa oppilasmäärältään iso koulu. Koulu sijaitsee Varissuon kaupunginosassa, joka on yleisesti tunnettu väkivaltaa ja rikollisuutta sisältäneestä menneisyydestään (Lohela 2007). Varissuolle sijoittuu myös helposti asumaan heikossa taloustilanteessa asuvat ryhmät, kuten maahanmuuttajat ja työttömät. Jo kouluympäristö vaikutti paljon ”kaoottisemmalta” ja vaikeemmin hallittavalta henkilökunnan vinkkelistä katsoen. Koska koulussa on myös paljon eri kulttuuritaustaa olevia lapsia ja nuoria, voi näiden välisten ryhmien välille tai kantaväestön ryhmien välille syntyä konflikteja herkästi. Turun normaalikoulussa saatiin kokea ulkopuolisuuden tunnetta sen monikulttuurisen luonteen vuoksi, jos vietti aikaa eri kieltä keskenään puhuvien oppilaiden kanssa, eikä itse pystynyt osallistumaan tilanteeseen. ”Norssissa” haastattelemani nuoret kertoivat myös enemmän koulussa esiintyvistä turvattomuudesta ja kiusaamisesta, kuin Viitaniemen koululaiset. Haastattelujen perusteella Viitaniemen koulu koettiin enemmän yhteisöllisemmäksi ja turvallisemmaksi paikaksi kuin Turun normaalikoulu. Jälkimmäisessä kerrottiin kiusaamisen olevan yleisempää ja rajumpaa. Viitaniemen koulun etuna on sen pienikokoisuus Turun normaalikoulun kootessa samaan paikkaan sekä ala- että yläkouluikäiset. On selvää, että yhteisöllinen ilmapiiri onnistuu paremmin paikassa jossa kaikki kutakuinkin tuntevat toisensa kuin koulussa, jossa on satapäin oppilaita ja hankaluuksia pitää valvontaa kattavana. Tämänkaltaisten koulujen sosiaalisiin ongelmiin voitaisiin puuttua pienentämällä luokkakokoja, jotta oppilaiden yksilöllinen huomiointi onnistuisi paremmin, sekä lisäämällä valvontaa ja oppilaiden huomioimista esimerkiksi koulussa toimivien nuorisotyöntekijöiden avulla.

Ryhmäharrastukset koettiin yleisesti enemmän miellekkääksi kuin yksin harrastaminen. Yksin harrastamiseen koettiin voivan kyllästyä nopeasti, kun taas ryhmässä positiivinen sosiaalinen paine motivoi itsekkin jatkamaan, kun muutkin tekevät niin. Harrastuksista kuitenkin mainittiin myös se, että niitä ei voi koskaan olla liikaa ja kaikki lisätoiminta on tervetullutta. Harrastustoiminnasta kysyttäessä lähes kaikki mainitsivat ryhmässä tapahtuvan harrastustoiminnan miellyttävämmäksi kuin yksin tekemisen.

H: Onks sulla sitten mitään muuta harrastustoimintaa tai että minkä takii teet mieluummin ryhmässä

O: Ää mun mielest jos tekee ryhmäs se on vähän niiku kivempaa, et sit jos on yksin niin sit niiku varmaan kyllästyy nopeesti eikä jaksa enää niiku tehdä mitään, sit jos niiku ryhmäs niin sit sä niiku näät et kaikki muutkin jatkaa niin sit sä niinku periaattees panostat itekin enemmän ja sit sä niiku jatkat sitä

(Tyttö, 16 vuotta, Turun normaalikoulu)

Omaa vapaa-aikaa vietettiin yhdessä isolla porukalla ulkona tai jonkun kaverin luona. Jyväskylässä koettiin olevan paljon harrastusmahdollisuuksia- ja paikkoja, kuten musiikkiopisto, tanssiopisto ja Hippos-halli. Sen sijaan musiikkipuolelta toivottiin enemmän treenikämppejä bändeille, sillä nykyisessä tilanteessa harjoittelupaikoista on pulaa. Musiikkiharrastuksen on koettu vahvasti liittyvän uusien kavereiden saamiseen bänditoiminnan kautta.

H: millasia vaikutuksia noilla harrastuksilla on sun arkeen, eli ootko saanu esimerkiks uusia kavereita tai tekeeks ne sut väsyneemmäksi tai virkeämmäksi... miten vaikuttaa

O: [Öö] no siis virkeämmäks joo, mut sitte, no siis emmä sillee uusia kavereita mut mä oon saanu uusia kavereita ku mä oon tienny et ne soittaa jotain ja me just siitä pistettiin se bändi sillee

(Poika, 16 vuotta, Viitaniemen koulu, Jyväskylä)

Harrastustoiminnan kautta on saatu uusia kavereita, mutta ystävyysuhteet voivat rajoittua vain itse harrastuksen ajaksi, ei sen ulkopuolelle. Turussa koettiin olevan tarpeeksi mahdollisuuksia harrastaa. Suosituista harrastuksista nuorten keskuudessa mainittiin jalkapallo, jääkiekko, koripallo, skeittaus, nuokkarilla oleskelu, thai-nyrkkeily sekä keskustassa oleskelu ja hengailu kavereiden kanssa. Joskus harrastusten koettiin vaikuttavan päivään myös negatiivisesti, kun niihin joutui lähtemään heti koulun jälkeen, tai jos seuraavana päivänä oli koe.

Harrastusten koettiin usein olevan liian kalliita esimerkiksi nuorille lapsiperheille, joilla ei aina ole varaa maksaa lasten harrastuksia. Jos järjestettyä harrastustoimintaa ei ole tarpeeksi tai se on liian kallista, vaihtoehtoiksi nuorille jääkin usein vain kaupungilla oleskelu, johon voi liittyä päihteiden käyttöä. Harrastustoiminnan koettiin vaikut-

tavan piristävästi, sillä vaikka olisi ongelmia, harrastusten aikana ne eivät ole mielessä tai seuraa mukana harrastustoimintaan.

Nuorilla näytti olevan realistisia käsityksiä siitä, että omat harrastukset tai kiinnostuksen kohteet eivät välttämättä kulje käsi kädessä sen kanssa, mitä haluaa opiskella tai tehdä työkseen, sillä niiden avulla ei koettu voivan elättää itseään. Työpaikkojen nähtiin aukeavan helposti sukulaisuussuhteiden kautta. Edellämainittu malli on valitettavan yleinen, sillä se asettaa nuoret työntekijät eriarvoiseen asemaan sen perusteella, sattuuko alalla työskentelemään tuttuja sukulaisia, mikä ei kuitenkaan saisi olla työntekijän valintaan vaikuttava seikka.

H: *Nii nii. Onks sulla sit jotai niiku jotai... niiku minkäänlaista ideaa siitä että... et minkälainen työ sitte esimerkiks... vois olla sellasta mieluista*

O: *Mmm... emmä osaa yhtää sanoo sillee mikä ois mieluista mut helposti työpaikan mää saisin joltain LVI-alalta koska mul on sillee suvusta aika... tän äidin puolelta*

H: *[aivan aiva]*

O: *tädin mies on niiku toimitusjohtajana yhes sellases firmas*

H: *Joo*

O: *Ja siellä saisin... mut emmä sitten tiä onkse sit just mitä mä haluisin*

(Poika, 16 vuotta, Viitaniemen koulu, Jyväskylä)

Kysyttäessä nuorilta heidän hyvästä päivästään oli aika kavereille ja harrastuksille tärkeä tekijä. Syrjäytymiseen nähtiin liittyvän paljon negatiivisia asioita, kuten yksinäisyyttä, masennusta ja ulkopuolisuutta. Useimmiten sen ehkäisemiskeinoksi ehdotettiin yksinäisten tai ulkopuolisten oloisten oppilaiden mukaanottamista koulussa. Syrjäytymistä ei nuorten näkökulmasta pidetty niinkään työhön tai koulutukseen liittyvänä ongelmana, vaan se nähtiin enemmänkin sosiaalisten suhteiden heikkolaatuisuutena. Vaikka nuorella onkin elämässään useita eri yhteisöjä, kuten perhe, koulu, kaverit, harrastukset tai virtuaaliyhteisöt, nostettiin niistä esille erityisesti ystävien tärkeys. Syrjäytymisen nähtiin lähtevän ennen kaikkea kotoa.

Tuen ja kannustuksen antajana mainittiin perhe (erityisesti äiti ja sisarukset) ja läheiset kaverit. Myös opettajille annettiin kiitosta auttamisesta ja tsemppauksesta sekä

Viitaniemen koulussa että Turun normaalikoulussa. Muista koulun tukihenkilöistä kysyttäessä mainittiin koulukuraattori, terveydenhoitaja ja koulupsykiatri.

H: *Joo. No jos sä kaipaat jotain kannustust tai tsemppiä niin keltä sitä saat, että jos niiku haluat puhuu asioista jollekin ni... kenelle yleensä sen teet.*

O: *No siis, no, mun vanhempien kanssa mä nyt puhun mut sit just mä käyn kuraattoril puhuun jos on jotain semmosta mitä mä... en viitti kenenkää muun kanssa puhua*

H:

[Joo]

O: *Ja se on ihan hyvä, ja sillee tsemmistä nytte kun mulla on koulu alkanu menee taas vähän huonosti niin kyllä opettajat on kyllä tsempannu mua ja auttaa mua tosi paljon ... yllättävän paljon.*

(Poika, 16 vuotta, Viitaniemen koulu, Jyväskylä)

Apua siis koulussa koettiin olevan tarjolla, jos itse sitä osaa hakea. Nämä palvelut olivat kuitenkin tulleet tutuiksi vasta siinä tilanteessa, kun itsellä oli ongelmia. Tätä ennen niistä ei oltu välttämättä ollenkaan tietoisia. Terveystieteiden henkilökunnan luokissa vierailujen avulla tieto näistä palveluista menisi myös varmemmin perille, sillä nuoret saattavat helposti sivuuttaa ilmoitustaulujen lappuset, jotka ei ole järin tehokas informaation väylä. Koulukuraattorille mainittiin olevan helpompaa puhua asioista, joista ei halua keskustella muiden kanssa. Epäilemättä hyvin henkilökohtaisista asioista puhuminen onkin helpompaa ammattiauttajalle kuin kovin läheisille ihmisille. Tämä pätee varsinkin poikien kohdalla, jos kaveriporukassa täytyy pitää tietty imago ja jos ei ole tottunut puhumaan vanhemmille omista asioista. Yhteisöllisen sosiaalisen pääoman luominen edellyttää paitsi opettajien myös muiden koulun aikuisten läsnäoloa (kouluterveydenhoitaja-, psykologi- ja kuraattori sekä muu henkilökunta). Tutkimusten mukaan nuoret kääntyisivätkin mielellään muiden aikuisten kuin omien vanhempiensa puoleen neuvoja tarvitessaan (Välimaa 1996.)

Koulun terveydenhuoltohenkilökuntaan saatetaan myös suhtautua varauksella. Luottamussuhteen rakentaminen kestää kauan, ja saatetaan pelätä, että kerrottu tieto välitetään lupauksista huolimatta kotipuoleen tai opettajille. Jos luottamussuhdetta ei ole, ei nuori välttämättä kerro oikeaa tietoa tai jättää kokonaan vaivaavan asian kertomatta. Avun jättämättä hakemiseen voi vaikuttaa myös pelko siitä, että muut katsovat kieron, pitävät omituisena tai jättävät porukan ulkopuolelle. Kovia toimenpiteitä

koulun osalta saatetaan myös pelätä, koska tiedetään että pahimmillaan ne ovat voineet johtaa ilmoitukseen sosiaalitoimistoon tai jopa huostaanottoon.

Kouluterveydenhuollossa on kuitenkin merkittäviä parannusvaateita. Myös koulukuraattorien tehtäväkenttä ei ole mitenkään jäsentynettä ja heitä on liian vähän turvaamaan ennen kaikkea ennaltaehkäisevää työtä. Suomalaiset nuoret kokevat saavansa koulun muulta kuin opetushenkilöstöltä vain vähän sosiaalista tukea. Tämä voidaan nähdä erityisen suurena puutteena suomalaisten koulujen yhteisöllisen kasvuympäristön luomisessa. (Ellonen 2008, 98.) Kouluterveydenhuollon puutteet tarjonnassa ja henkilökunnassa juontavat juurensa suoraan niihin käytettyihin resursseihin. Ongelmaksi kouluterveydenhuollossa koettiin se, ettei oppilaita informoida tarpeeksi koulun tukihenkilöiden olemassaolosta. Esimerkiksi kouluun tultaessa kovin monikaan ei välttämättä tiedä mahdollisuudesta käydä koulukuraattorin luona lainkaan. Eräänkin haastateltavan tapauksessa ongelmiin puututtiin koulun taholta vasta kun ne näyttäytyivät selvästi poissaolojen kautta. Kynnys puhua ammattiauttajille on varmasti paljon pienempi kuin omille vanhemmille, edellyttäen kuitenkin sitä että kouluterveydenhuollon henkilökunta on tehnyt itseään tutuksi oppilaiden keskuudessa. Ajatus täysin vieraille ihmiselle avautumisesta voi olla monelle luotaantyöntävä, ja pelko siitä että tieto leviää eteenpäin esimerkiksi vanhemmille saattaa vaikuttaa siihen, että käynti jätetään kokonaan tekemättä. Tekemissäni haastatteluissa kävi ilmi, että vaikka kouluissa saattoi olla mahdollisuus käydä esimerkiksi koulukuraattorin- tai psykologin luona, eivät nuoret olleet niistä kovinkaan tietoisia. Nuorten keskuudessa tarvittaisiin siis enemmän tietoa palveluista mitä koulu pitää sisällään ja siitä, että tieto on luottamuksellista eikä leviä eteenpäin. Vaikeassa tilanteessa nuori kuitenkin todennäköisemmin avautuu tilanteesta todennäköisemmin läheisimmille ystävilleen, kuin ventovieraille, vaikka tämä olisikin ammattilainen. Haastatteluissa osattiin kertoa myös tapauksista, joissa oltiin menty kouluterveydenhuoltajan puheille, joka oli päätenyt tekemään lastensuojeluilmoituksen, haastateltavan itsensä mielestä todella heppoisin perustein. Jos tällainenkin tieto leviää koulussa suusta suuhun, voi vaikeista asioista puhuminen jäädä kokonaan tekemättä lastensuojeluilmoituksen tai huostaanoton pelossa.

H: *Ja, täällä koululla ilmeisesti homma toimii ihan että... löytyy tää kuraattori jolle puhua jos on jotain ongelmia*

O: *Joo joo mut mullakin se on siis se vaan että ei varmaan hirveen moni oppilas ku ne tulee tänne tiä että semmone o*

H: *Nii nii*

O: *Että mullekin vasta aika myöhään ku mä olin sillee... tai kun mun vanhemmat oli eronnu ja sillee ja... sitte mulle vasta sanottii ku mul oli niin paljon poissaoloi ku mä en jaksanu käydä koulussa ja...*

H: *Aiva aiva*

O: *Ja sitte sillee mulle vasta vähän myöhässä kerrottiin et semmonen on ja että*

H: *Nii niin*

O: *Mää sain ajan sinne vasta sitten, että siitä pitäs varmaan jotenkin sillee yleensä ku on seiskalla ni kerrotaan tästä koulusta niin mä muistan että sillon ois siitä sanottu mitään... jotenkin siihen pitäs tutustua*

(Poika, 16 vuotta, Viitaniemen koulu, Jyväskylä)

Oppilaiden ongelmiin tulisikin puuttua jo mahdollisimman ennaltaehkäisevästi, ennenkuin vakavia ongelmia pääsee syntymään. Oppilaiden hyvinvointia voitaisiin korottaa esimerkiksi säännöllisillä kyselyillä tai kouluterveydenhoitajan tai muun tukihenkilön säännöllisillä vierailuilla oppitunneilla. Tällaisilla henkilökohtaisilla kontakteilla saataisiin todennäköisemmin ne oppilaat hakemaan tukea, jotka sitä kaipaavat, sillä jos myös terveydenhoitohenkilökunta tekisi itseään enemmän tutuksi oppilaiden keskuudessa, ei olisi olemassa kynnystä lähteä puhumaan täysin vieraille ihmisille.

Avulle koettiin siis yleisesti olevan tarvetta, mutta sen mainittiin myös olevan usein liian kallista. Liian usein tarjotaan myös pelkkää lääkitystä avuksi ongelmiin, mikä yksinään ei riitä, vaan sen ohella pitäisi säännöllisesti päästä tapaamaan ammattiauttajaa. Kun lääkitys ei toimikaan toivotulla tavalla, saatetaan usein tilalle tarjota vain lisää lääkitystä tai lääkityksen vaihtamista ja voi syntyä pelkkä lääkekierre ja riippuvuus lääkkeisiin ilman, että ongelmia lähdetään ratkaisemaan sen syvemmin. Lääkkeiden avulla pääsee ongelmia pakoon hetkellisesti ja se tuo helpostusta oloon, mutta resursseja pitäisi kohdistaa enemmän myös siihen, että nuorilla on joku ammattiauttaja kenen luokse pääsee säännöllisesti puhumaan. Nykytilanteessa jonot sosiaalityön palveluihin ovat aivan liian pitkiä ja aikoja saa sovittua harvakseltaan.

H: Löytyyks sult sellast tukea sitten ulkopuolelta tai jos sä haluisit et tuleeks sulla koskaan sitä fiilistä et sä kaipaisit myös...

O: Tulee, tietysti mul tulee, öö aika useestikin tulee sitä niiku et... tarvii apuu mut se et senki mä voin sanoo et se on ihan vitun kallist, ja sit koska siin vaihees koska, se on, mul on ollu lääkityksii moniin asioihin, ja se on sitä et tasan nää mömmöt, ota niit, niin ni sit yhes vaihees ne, se vaikutus lakkaa, kaks-kolme kuukaut nii se vaikutus ei oo enää se sama, sit, no okei, mä otan... ei se nyt varmaan haittaa et jos mä otan vähän, jos mä otan pari nappii lisää, ei se nyt niin paha varmaan oo niinku... sit se menee taas kahen kuukauden pääst niiku ehkä mä otan viel pari, ei se nyt niin paha voi olla, ku sä oot niin addik-, koukus, et sä et pääse enää niist eroon, sit siin vaihees ku sä tarvit siihe apuu nii siihen ei sit enää oo, tai sä et saa ees sitä samaa apuu et pystyt vierottautuun niist, niist sit pois, ku sit siin yhes vaihees tietää, et mä oon kunnos, mut mä en pysty elää ilman näit nappei enää, ja siit se alkaa taas, ja niit vaan tarvii enemmän ja enemmän, mut mun miest lääkkeet ei oo se... oikee tie nuoril, mun miest se ei missää vaihees oo sitä et ku siihen et sul on paha olo ota burana, vaan mun miest se pitäs olla sitä et... siis se pitäs olla mun miest ihan toinenlainen keino, koska... mun miest lääkkeetkin on sellanen et sä pääset sitä asiaa vaan pakoo hetkellisesti, ja sit jos sä et, sit yhes vaihees sä oot koko ajan nuppi niin sekasin et sä et niiku enää ees muista nimeäs, siin vaihees sä vaan pakenet sitä koko ajan, sä et pysty koskaa lähtee päässä niiku tiedostamaa sitä asiaa et miksi, miks mul on huono olo, vaan se on koko ajan vaan sitä et mul tulee parempi olo, mä otan näit nyt vähän lisää

H: Mut tuli tost kalliudest mieleen, et eiks koulu sitten tarjoo sellasta tukea, esim joku psykologi tai kuraattori

O: Jjoo... mut...

H: Tai pystyykö sopimaan säännöllisii tapaamisii jos haluaa

O: Joo, mut tääl on vaan, siis esim mullakin on ollu henkilökohtasesti emmätiä monta ihmist kenel on ollu henkilökohtasesti sellasii tota et ei luota, ja se luottamus on sillee niiku tosi tärke juttu nuoren elämässä niiku mä jo tässä aikasemmin sanoin, ja monet ihmiset ei luota noihin psykologeihin et mitä jos, ja siihen tulee kamala paranoia viel, et mitä jos mun mutsi nyt kuulee mitä mä oon sanonu tai jotain tämmöst tai mitä jos mun fajja nyt kuulee niin se hirttää mut, tai jotain tämmöst, et tota, et se luottamus, et se pitäs olla joku luotettava henkilö ketä sä uskot, mitä se sanoo, eikä pitäs olla sitä et sä meet istuun jonnekin huoneeseen jonku tuntemattoman ihmisen kaa joka rupee kysellä sult kysymyksii "miltä sinusta tuntuu", koska se ei tuu auttaa paskankaa vertaa jos et sää luota, koska sä tuut kusettaan koko ajan, ja mä tiän mä oon iteki kusettanu sen koko ajan "mul on ihan hyvä olo", ja sit kotiin taas itkemään, et ei se, mun mielest siin ei oo mitään järkee et se henkilö pitäs olla joku johon se nuori luottaa

(Tyttö, 15 vuotta, Turun normaalikoulu)

Edellä haastattelemani tytön mukaan koulupsykologi voi auttaa joitakuita, mutta taas joidenkin tapauksessa pahentaa nuoren omaa tilaa. Hänen mukaansa nuorelle pitäisi antaa tällaisessa tapauksessa omaa tilaa ja mahdollisuus selvittää ongelmat ensin omassa päässä ja samalla löytämään syyn pahaan oloon. Hän peräänkuulutti, että kun nuorella on tarve vetäytyä omiin oloihinsa niin sen tulisi antaa tapahtua, mutta kuitenkin niin että olisi olemassa joku tukihenkilö ja turva.

H: *No, mitkä sun mielest on sit tällasii syitä joiden takii nuori ajautuu tällaseen tilanteeseen*

O: *Siihe... ihan... must tuntuu et sellaseen niiku ajautuu vaan ihan siit syyst ettei ittel oo hyvä olla, ja sit koska ei... ja aika monesti ei niiku tiedä et miks itsel ei oo hyvä olla, ja sit monil nuoril tulee se, tai aika monilla tulee sellanen niiku et... et niiku ruvetaan pakottamaan johonkin mihin ei oo valmis esim psykologi sun muut tämmöset mitkä on mun mielest ihan paskaa ja sit tiäks ku kaikki nuoret ei oo valmiit, joilleki se auttaa, ja sit mut taas joilleki se taas pahentaa asiaa paljon, paljon enemmän*

H: *Niin niin. (tauko) No, tuleeks sulla mieleen sit jotain keinoi miten tätä voitais ehkäistä nuorten keskuudessa*

O: *Mun mielest nuorel pitää antaa tilaa, mun mielest se on niiku se et pitää antaa sitä tilaa, ja sellast et se pystyy ite... et nuori pystyy ite... et niiku käsit... niiku päässä niiku käsittämään ne asiat ja ehkä löytämään syyn miksi siihen pahaan oloon, ku taas se et tulee joku ketä ei oikeastaan vittuakaan kiinnostosta tulee niiku kaks senttii naamast pois ja rupee kyseleen et ootsä vähän masentunut (nauraa), ku siis sillee et haloo, olen, joo, et tota tää ei niiku auta mua kamalasti vaan se vaan vie niiku lompakost kaheksankymppii tunnilt, et ei siin oo, et joilleki mä ymmärrän sen et se voi auttaa jotakin, et mä en nyt sitä niiku poissulje et se ei niiku pystys auttamaan sellanen psykologinen apu, mut must tuntuu et sil nuorel pitäs olla sellanen henkilö elämässään, et sit ku ne lähtee vetäytymään, nii antaa vetäytyy, mut se et niil olis kummiski sellanen turva*

(Tyttö, 15 vuotta, Turun normaalikoulu)

Perheessä tuotettujen sosiaalisten resurssien vaikutus voi riippua vanhempien koulustaustasta tai työllisyystilanteesta ja koulussa tuotettujen resurssien vaikutus mm. koulun koosta ja ilmapiiristä (Veenstra 2000; Subramanian, Lochner, Kawachi 2003). Kaikilla ei tietenkään voi olla samanlaisia lähtökohtia ja sosiaalisia resursseja, joihin niin koululla ja perheellä kuin yksilöllisilläkin ominaisuuksilla on vaikutusta. Tämän takia olisikin tärkeää, että koulun ilmapiiri olisi yhteisöllinen ja kaikki huomioiva, sillä ilman sitä heikommilla resursseilla toimeentulevat oppilaat voivat joutua helposti kiu-

satuiksi tai syrjityiksi. Tällaisen ennaltaehkäisemiseksi koulun olisi otettava nollatoleranssilinja kiusaamisen suhteen sekä panostettava sosiaaliseen vahvistamiseen opetuksessa. Koulun yhteisöllisyyteen ja luokkahenkeen vaikuttaa positiivisesti pieni koko. Tämän huomasi myös tehdessäni kyselytutkimusta Viitaniemen koululla Jyväskylässä ja Turun normaalikoululla Varissuon kaupunginosassa. Viitaniemen koulu vaikutti hyvinkin idylliseltä pienehköltä yläasteelta, joka vaikutti viihtyisältä kouluympäristöltä. Haastattelemani oppilaat olivat sitä mieltä, ettei kiusaamista juurikaan esiinny. Kuitenkin haastatteluissa mainittiin ”muutama tapaus” siinä kontekstissa, että heidän voi päätellä olevan jonkinlaisen koulukiusaamisen tai syrjimyksen kohteena.

Kiusaamista oli kokenut useampi haastateltava, mutta kaikilla se oli tapahtunut alasteaikana eikä se nykyisellään ollut enää ongelma. Kouluissa tiedettiin olevan muutamia oppilaita, joita kiusataan kunnolla. Myös toisten arvostelun mainittiin olevan yleistä. Kiusaamisen mainittiin nykyään tapahtuvan myös paljon enemmän internetin, kuten Facebookin kautta. Usealla nuorella oli taustaa koulukiusatuksi joutumisesta tai ulkopuolisuuden tunteesta. Ainakin yksi nuorista koki edelleen itsensä ajoittain yksinäiseksi. Edellämainittu tapaus kertoikin muun muassa tilanteen ajautuneen jossain vaiheessa niin pahaksi, että hän oli joutunut sairaalahoitoon sen takia.

H: ootsä kokenut yksinäisyyden tai ulkopuolisuuden tunnetta tai tuleeks sulla sitten näis tilanteissa sellasta

O: Öö, olen tuntenu, hyvinki paljo, meni ihan siihe niiku et olin sairaalassa, ihan siihen saakka niiku et tiäks viiltäny ranteet auki, sairas olin, montakin kertaa, et tota, ihan siihen pisteeseen oon joutunu, ja mä tiän hyvin ton tunteen siit kun on yksinäinen kun ei oo mitään vaan, ja sit tulee se et ei kiinnosta vaan enää mikään, siis mikä asia vaan kaikki tuntuu vaan mitättömältä sillee niiku et, ihan sama, et ei must tuu kummiskaan mitään, ja tota, se on, se on vaan (nauraa) mitä se on, et kyl sitä tulee niiku tunnettua ihan joka päivä

H: No...

O: Mut mä haluan aina vaan uskoo et kyl se siit ohi menee

(Tyttö, 15 vuotta, Turun normaalikoulu)

Muilla haastateltavilla, jotka olivat kyenneet saamaan kavereita ja joilla kiusaus oli jäänyt menneisyyteen nykyinen elämäntilanne vaikutti huomattavasti tasapainoi-

semmalta. Omien havaintojeni perusteella ulkopuolisuuden ja yksinäisyyden tunteista kertonut tyttö vaikuttikin selkeästi syrjäytymisvaarassa olevalta muiden kertoessa, etteivät he koe syrjäytymistä henkilökohtaisena ongelmana. Koulukiusaamisen myötä saatetaan myös tuntoa pelkoa lähteä kouluun. Rehtorin tai opettajien puhuttelut ei välttämättä auta, koska kuvio voi jatkua senkin jälkeen täysin samanlaisena, kun rangaistustoimenpiteet ei pelota tai niistä ei välitetä ja kiusattu joutuu pahimmassa tapauksessa vielä enemmän kiusatuksi. Vanhempien ja opettajien puuttumista koulukiusaamiseen peräänkuulutettiin enemmän.

H: *No miten tätä tilannetta voitais parantaa sun mielest et ei esim kiusaamista tai nimittelyä sattuis niin paljon, et auttaisko siinä esim joku valvonta tai tiedotus enemmän että vai miten siihen vois puuttua*

O: *No varmaan joo just valvonta ja tälle mun mieltä tota opettajat hoitaa sen tota vähän väärällä tavalla, ja ne niiku luulee et jos ne puhuu kerran niitten kiusaajien kanssa et se loppuis, mut ei se yleensä lopu siihen, ja ne niiku lopettaa sen valvomisen just siihen ku ne on puhunu, ja niitten pitäis mun mieltä niiku jatkaa sitä valvomista*

(Tyttö, 16 vuotta, Turun normaalikoulu)

H: *No miten esimerkiksi joku asioista puhuminen tai sitten että valvontaa lisättä jossain piha-alueella vastaavaa ettei täällä pääsis sattumaan niiku, ettei opettajat ja muu henkilökunta sitä huomaa ollenkaan... tai vaikuttasiko se tilanteeseen*

O: *Lisävalvonta... mä en lisävalvonnasta oikein tiä ku mä kävin itekin tuolla tupakalla, et mä en sit siitä lisävalvonnasta oikein tiä (nauraa)*

H: *Niin niin et se on vähän sellanen kakspiippunen juttu vai*

O: *Joo mut sinänsä kyl se lisävalvonta niiku et, vois olla ihan hyvä et, sen lisäksi ku mä meen aina yksin jonnekin, et mä en, mä nään aina sieltä kulman takaa et kun muut et ketä, et siel on kamalii tappeluita, et on täällä aika hyvä valvonta, mut mun mielestä otetaan vähän liian iso halabaloo kaikista tollasista pienistä jutuista, ku sit taas jos kattois selän taakse, et mitä siel sit oikeesti tapahtuu, ja se et niiku, et koska täällä sisälläki näkee niin paljon kaikkea mitä opettajat ei lainkaan huomaa, et joku vedetään vessaan ja sit se tulee sieltä silmille niiku haamuna ulos, et se on niinku, et ku, pää ollu vessanpytys tai jotain tällöistä, tai on tosi paljon uhkailua, sen mä voin sanoa kans et, tosi paljon on sitä et sit ku sä tuut, mä oon kuullu mitä sä oot puhunu mun pikkuveljet et sit ku sä tuut yläasteella sun pää on pytys, kamala pelko et mä tiän sen et monella on tosi iso pelko tulla kouluun, mikä ei oo hyvä, ku sit on niit vahvempia esim minä, ketkä pystyy niiku päässä ajatteleen et ei oo mitään hätää, mut sit on niit herkempia ketkä sit niiku lähtee panikoimaan heti siit pisteest, eikä*

uskalla sanoo asioit koska se voi pahentuu siit, joka on hyvin totta koska sit ku opettaja tai reksi ottaa puhutteluun sen toisen nuoren, ni siit, ni toinen näyttää nyrkkii sit siin takan niiku, se on... se ei mee niin, mun mielestä ei pitäs mennä, koska siit tulee vaan pahemmin turpaan, ja siit tulee noidankehä, kamala kierre, eikä siit pääs koskaan irti, ja koska mun miest, ja nuoruusikä, teini-ikä, aikuisikä on niin paljon, ja teini-ikä ja lapsuus on se pien osa sun elämää, ja mun miest se pitäs olla kaikil turvallinen ja hyvä, ja mä oon sen verran onnekas, mul on teini-ikä ollu, mä oon ollu tosi ilonen siitä, mut monil, mä tiän sen et ne ei koskaan, ne ei haluu, et ne voi blokata sen kokonaan ku ne on aikuinen ni päästäs pois ku ne ei haluu muistella sitä, ja mun miest sen ei pitäs olla niin, ja sit ne ei pysty koskaan, ja sit koska se tulee kummittelee niit koko ajan, et niin kauan ku ne on selvittäny sen asian päässä

(Tyttö, 15 vuotta, Turun normaalikoulu)

5 POHDINTA

5.1 Työn onnistumisen arviointi

Sain mielestäni haastattelemiltani nuorilta mielenkiintoisia näkökulmia syrjäytymiseen ja varteenotettavia parannusehdotuksia siihen, miten ongelmaan voitaisiin puuttua koulun ja terveydenhuollon piirissä. Vaikka haastateltavia olikin vähän, ovat haastattelutulokseni yleistettävissä, jota pyrinkin perustelemaan lähdemateriaalin sekä haastattelutuloksia tukevien tutkimuksien avulla. Tuen omasta mielestäni kattavasti hypoteesiani siitä, että yhteisöllisyys ja osallisuus vaikuttavat positiivisesti nuorten hyvinvointiin ehkäisten syrjäytymistä yhdistelemällä omaa pohdintaani, lähdekirjallisuutta sekä haastattelujen tuloksia.

Vaikka tietoisesti hainkin haastateltavikseni satunnaisesti valittuja oppilaita yläkouluista, olisi esimerkiksi esikartoituksen avulla kartoitetut tutkimuksen aiheesta kiinnostuneet oppilaat olleet parempi valinta. Tällöin haastateltaviksi olisi todennäköisemmin päätyneet enemmän oppilaita, joilla olisi ollut enemmän sanottavaa ja ehkä jonkinlaista omaa kokemustakin aiheesta. Näin varsinaiseen syrjäytymis-kysymykseen olisi saanut vielä enemmän perusteltuja kommentteja niiltä oppilailta, jotka olisivat halunneet sanoa sanottavansa asian tiimoilta. Mielestäni laadituissa kysymyksissä ei siis ollut vikaa, mutta sitä minkälaisia haastateltavia niiden pohjalta haluttiin olisi voinut miettiä pidempään. Koen kuitenkin, että näidenkin haastattelujen pohjalta saatiin mielenkiintoista ja käyttökelpoista tietoa yläkouluikäisten ajatuksista aiheen tiimoilta, ja että ne ovat sovellettavissa ja hyödynnettävissä laajemminkin kuin vain kouluissa, joissa haastattelut toteutettiin.

Epäilemättä aiheeseen olisi voinut paneutua vielä laajemmin ja ottaa huomioon lisää näkökulmia. Esimerkiksi yhteisöllisyyden tiimoilta pohdiskelen vain sivuutetusti internet-yhteisöjä, jonka osalta olisi voinut toteuttaa kokonaisenkin opinnäytetyön. Näin suuria kokonaisuuksia käsittelevässä työssä on rajat kuitenkin vedettävä johonkin, ja

päätin jättää sen aihekokonaisuutena vähemmälle käsittelylle ja keskittyä yhteisöllisyyden yleisempään tarkasteluun.

Opinnäytetyöni arvokkaimpana materiaalina näen haastattelututkimusten tulokset, koska niistä saatiin suoraan nuorilta arvokasta tietoa heidän kokemusmaailmastaan hyvinvoinnin suhteen. Haastattelujen teko ja analysointi oli itselleni mielenkiintoinen ja avartava kokemus tärkeän aiheen parissa, ja tutkimuksen teko on antanut valtavan määrän tietoa aiheesta, jonka parissa tahtoisin työskennellä myös vastaisuudessa.

5.2 Jatkotoimenpide-ehdotukset

Tutkimuksen tuloksia voidaan käyttää ja hyödyntää esimerkiksi koulutuspolitiikan ja koulutuksen sekä vapaa-ajan toiminnan suunnittelussa ja toteutuksessa. Nuorten omat mielipiteet tulee ottaa huomioon edellämainittujen asioiden kehittämisessä, ja siksi nuorten ajatuksia hyvinvointiin liittyen tulisi edelleen kartoittaa mahdollisimman laajasti kouluissa. Siksi tämänkaltaisia haastatteluita tai kyselyitä olisi hyvä toteuttaa myös laajemmalla skaalalla kaikkien oppilaiden keskuudessa, tai vaihtoehtoisesti antaa jokaiselle nuorelle mahdollisuus käydä juttelemassa kouluterveydenhuoltajan tai muun ammattilaisen kanssa. Näin voitaisiin kartoittaa mahdollisimman laajasti oppilaiden tilannetta ennaltaehkäisevän toiminnan kautta, ennen kuin mahdollisia vakavempia ongelmia pääsee syntymään. Tämä vaatisi tietenkin lisää resursseja ja työmäärää, mutta ennaltaehkäisevä työ tulee aina halvemmaksi kuin jo syrjäytyneen nuoren tilanteeseen puuttuminen. Osallisuuden ja yhteisöllisyyden vaikuttaessa todistetusti positiivisesti nuorten hyvinvointiin tulisi ottaa huomioon ne koulun sisällä sekä tarjoamalla harrastustoimintaa, joka ei vaadi suuria taloudellisia resursseja tai suurta kynnystä lähteä mukaan. Panostamalla yhteisöllisyyteen ja osallisuuteen voidaan vaikuttaa myös työpaikkojen hyvinvointiin sekä työssä jaksamiseen. Tutkimuksessani pyrin tuomaan esille myös käytännön esimerkkejä, miten koulujen yhteisöllisyyttä voitaisiin parantaa, ja samoja malleja voidaan soveltaen käyttää myös työpaikkojen hyvinvoinnin lisäämiseen. Vaikkei tutkimus tuottanutkaan uutta tilastotietoa, voidaan haastattelujen pohjalta esille nostamiani pointteja käyttää hyödyksi, kun kehitetään ennaltaehkäisevää nuorisotyötä ja yhteisöllisyyttä kouluissa ja muualla nuorten parissa.

Vaikka MIMO-hanke tuleekin päätymään vuoden 2013 loppuun mennessä, on tärkeää, että nuorten syrjäytymiseen puututaan tällaisilla hankkeilla myös vastaisuudessa. Koska syrjäytymiseen on havahduttu myös valtiollisella tasolla, on selvää, että määrärahoja suunnataan vastaisuudessa entistä enemmän tämän kaltaiseen syrjäytymistä ehkäisevään toimintaan. Tällöin MIMOn toiminta- ja tutkimustulokset antavat arvokasta tietoa ja kokemuspohjaa jatkotoiminnan laatimista sekä kehittämistä varten.

LÄHTEET

Aaltonen, Kimmo 2011. Nuorten hyvinvointi ja monialainen yhteistyö. Tallinna: AS Pakett.

Aaltonen M., Ojanen T., Vihunen R. & Vilén M. 2003. Nuoren aika. Porvoo: WS Bookwell Oy.

Aho, S. & Vehviläinen, J. 1997. Keppi ja porkkana. Tutkimus alle 20-vuotiaita aktivoivan työvoimapolitiittisen uudistuksen vaikutuksista ja koulutuksen ulkopuolelle jäävistä nuorista. Helsinki: Oy Edita Ab.

Coulton, C.J. 1995. Using Community-level indicators of children's well-being in comprehensive community initiatives. Teoksessa J.P. Connell, A.C. Kubisch, L.B. Schorr & C.H. Weiss New Approaches to evaluating community initiatives. Concepts methods and contexts. New York: The Asten institute, 173-200.

Ellonen, Noora 2008. Kasvuyhteisö nuoren turvana. Tampere: Nuorisotutkimusverkosto.

Eräranta, Kirsi & Autio, Minna 2008. Johdanto: Polarisaatio käsitteenä ja empiirisesti koeteltuna tutkimusteeseinä. Teoksessa Autio, Minna, Eräranta, Kirsi & Myllyniemi, Sami (toim.) Polarisoituva nuoruus? Helsinki: Nuorisosiain neuvottelukunta, Nuorisotutkimusverkosto, Stakes, 8-16.

Eräsaari, Leena 2011. Julkisten palvelujen muutokset yksinäisyyden aiheuttajina. Teoksessa Heiskanen, Tarja & Saaristo, Liisa (toim.) Kaiken keskellä yksin. Yksinäisyyden syyt, seuraukset ja hallintakeinot. Jyväskylä: PS-kustannus, 31-58.

Eskola, Jari & Suoranta, Juha 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. 1. painos. Tampere: Osuuskunta Vastapaino.

Frey, Bruno S. & Stutzer, Alois 2002. Happiness and Economics. Princeton: Princeton University Press.

Grönlund, Henrietta & Pessi, Anne Birgitta 2008. Osallisuuden asenteet ja teot – Nuoret ikäryhmät vapaaehtoistoiminnassa. Teoksessa Autio, Minna, Eräranta, Kirsi & Myllyniemi, Sami (toim.) Polarisoituva nuoruus? Helsinki: Nuorisosiain neuvottelukunta, Nuorisotutkimusverkosto, Stakes, 127-138.

Hart, Daniel & Atkins, Robert & Ford, Debra 1998. Urban America as a Context for the Development of Moral Identity in Adolescence. Journal of Social Issues 54 (3), 515-530.

Heiskanen, Tarja 2011. 150 puhelinumeroa, mutta ei ketään, kenelle soittaa. Teoksessa Tarja Heiskanen ja Liisa Saaristo (toim.) Kaiken keskellä yksin. Yksinäisyyden syyt, seuraukset ja hallintakeinot. Jyväskylä: PS-kustannus, 77-96.

Herranen, Jatta & Mäntysalo-Lamppu, Sinikka 2011. Suomen Lasten Parlamentti osallisuuden mahdollistajana. Teoksessa Pia Lundbom ja Jatta Herranen (toim.) Sosiaalinen vahvistaminen kokemuksina ja käytänteinä. Helsinki: Humanistinen ammattikorkeakoulu, 30-58.

Honkonen, Tiina 2011. Mitä väliä? –

Välitän hanke Hankasalmella. Teoksessa Pia Lundbom ja Jatta Herranen (toim.) Sosiaalinen vahvistaminen kokemuksina ja käytänteinä. Helsinki: Humanistinen ammattikorkeakoulu, 179-190.

Hynninen-Otva, Sinikka & Laitinen, Jaana 2008. Tukioppilastoiminnan kehittäminen toiminnallisten ja kokemuksellisten menetelmien avulla yhteisöllisempään suuntaan. Raportti Enon koulussa tehdystä tukioppilastoiminnan kehittämisestä.

Hyväri, Susanna 2001. Vallattomuudesta vastuuteen. Kokemuksen politiikan sankaritapinoita. Vankeinhoidon koulutuskeskuksen julkaisu 3/2001. Helsinki: Tietosanoma.

Hämäläinen, Juha 1996. Sosiaalipedagoginen tragedia koulutuksesta ja työstä syrjäytyneiden ja syrjäytymisuhan alla elävien nuorten auttamiseksi. Kuopio: Snellman-instituutti.

Isola, A.-M., Larivaara, M. & Mikkonen, J. (toim.) 2007. Arkipäivän kokemuksia köyhyydestä. Helsinki: Avain.

Kurikka, P. 1999. Perustietoa nuorisotoimesta. Helsinki: Suomen Kuntaliitto.

Kärkkäinen, Henrik 2011. Nuori putoaa putkesta – lasku 1,2 miljoonaa. Taloussanommat 18.4.2011. Viitattu 17.11.2012.

<http://www.taloussanommat.fi/tyo-ja-koulutus/2011/04/18/nuori-putoaa-putkesta-lasku-12-miljoonaa/20115003/139>

Kääriäinen, J. & Ellonen, N. 2005. Nuoret lähiyhteisössä – hyvinvointitutkimusta Jorma Sipilän jalanjäljillä. Janus 3, 341-348.

Laine, Sofia & Dorff Jenni 2008. Nuorten käsityksiä poliittisesta vaikuttamisesta ja osallistumisesta – näkökulmina EU:n nuorisopolitiikka ja ydinaseiden vastainen toiminta. Teoksessa Minna Autio, Kirsi Eräranta & Sami Myllyniemi (toim.) Polarisoituva nuoruus? Helsinki: Nuorisosaian neuvottelukunta, Nuorisotutkimusverkosto, Stakes, 118-126.

Leeve, Liisa 2010. Artikkelit Lama lisää vapaaehtoistyön suosiota. Suomen Kuvalehti. Viitattu 17.11.2012. <http://suomenkuvalehti.fi/jutut/talous/lama-lisaa-vapaaehtoistyon-suosiota>

Linnossuo, O. 2004. Kela, sosiaali ja terveysturvan katsauksia 61. Syrjäytymisestä selviytymiseen? Arviointitutkimus työttömien nuorten palveluohjauksesta. Helsinki: Edita Prima Oy.

Lohela, Maria 2007. Kolumni Terveisiä Varissuolta. Uutiskynnys. Viitattu 17.11.2011. <http://www.uutiskynnys.fi/mielipide/2007/terveisia-varissuolta-i>

Lundbom, Pia & Herranen, Jatta 2011. Sosiaalisen vahvistamisen ajankohtaisuus. Teoksessa Pia Lundbom ja Jatta Herranen (toim.) Sosiaalinen vahvistaminen kokemuksina ja käytänteinä. Helsinki: Humanistinen ammattikorkeakoulu, 4-12.

Mehtonen, Tuija 2011. Sosiaalisen vahvistamisen osaaminen. Teoksessa Pia Lundbom ja Jatta Herranen (toim.) Sosiaalinen vahvistaminen kokemuksina ja käytänteinä. Helsinki: Humanistinen ammattikorkeakoulu, 13-29.

MIMO – Moving In, Moving On! Application of Art Based Methods to Social and Youth Work. Viitattu 17.11.2012.

http://mimo.turkuamk.fi/?page_id=20

Myllyniemi, Sami 2008. Tilasto-osio. Teoksessa Minna Autio, Kirsi Eräranta & Sami Myllyniemi (toim.) Polarisoituva nuoruus? Helsinki: Nuorisosiain neuvottelukunta, Nuorisotutkimusverkosto, Stakes, 17-81.

Myrskylä, Pekka 2012. EVA Analyysi: Hukassa – Keitä ovat syrjäytyneet nuoret? EVA – Elinkeinoelämän Valtuuskunta 2012, 1. Viitattu 17.11.2012.

www.eva.fi/wp-content/uploads/2012/02/Syrjaytyminen.pdf

Nurmi J.-E., Salmela-Aro K., Anttonen M. & Kinnunen H. 2004. Epäonnistumisen psykologiaa. *Syrjäytymisvaarassa olevien nuorten kiinnostukset ja ajattelutavat. Psykologia 27(6)*. Teoksessa Linnossuo O. Kela, sosiaali ja terveysturvan katsauksia 61. *Syrjäytymisestä selviytymiseen? Arviointitutkimus työttömien nuorten palveluohjauksesta*. Helsinki: Edita Prima Oy.

Nylund, Marianne 2004. Sosiaalisten verkostojen tutkimus ja sosiaalityön käytännöt. *Janus 12 (2)*, 184-199.

Opetus- ja kulttuuriministeriö 2012. Artikkelit Etsivä nuorisotyö. Viitattu 17.11.2012. http://www.minedu.fi/OPM/Nuoriso/nuorisotyoen_kohteet_ja_rahoytus/etsiva_nuorisoty/

Pajamäki, O. 2011. Perintö vai perintä. Latvia: Jelgava Printing House.

Raitakari, S. & Virokannas, E. 2009. Nuorisotyön ja sosiaalityön jaetut kentät. Jyväskylä: Gummerus.

Rantanen, Elina 2009. Kolumni Nuori Euroopan kansalainen – Nuori maailman kansalainen? Kommentti – Nuorisotutkimuksen verkkokanava. Viitattu 17.11.2012. <http://www.kommentti.fi/kolumnit/nuori-euroopan-kansalainen-%E2%80%93-nuori-maailman-kansalainen-1>

Saaristo, Anne-Maria 2011. Emotionaalinen ammattitaito osana sosiaalisen vahvistamisen taitoisuutta. *Teoksessa Pia Lundbom ja Jatta Herranen (toim.) Sosiaalinen vahvistaminen kokemuksina ja käytänteinä. Helsinki: Humanistinen ammattikorkeakoulu, 71-85.*

Sampson, R.J. & Laub J.H. 1993. *Crime in the making. Pathways and turning points through life.* Cambridge: Harvard University Press.

Silvennoinen, H. 2001. Kunnallisen nuorisotyön arviointi. Pieksämäki: RT-*PRINT OY.*

Sipilä, J. 1979. Sosiaalisten ongelmien synty ja lievittäminen. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Suokas, Niina 2011. Ennaltaehkäisevä nuorisotyö ja nuoren syrjäytyminen. Seinäjoen ammattikorkeakoulu. Ammattikorkeakoulun perustutkinnon opinnäytetyö.

Suutari, M. 2002. Nuorten sosiaaliset verkostot palkkatyön marginaalissa. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisu 26. Helsinki: Yliopistopaino Oy.

Tarvainen, Tom & Pietiläinen, Ville & Kuure, Tapio (toim.) 2007. Nuoret eivät odota. Palvelurakenteen muutos nyt. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisu 2007:6.

Thorne, B. & Luria, Z. 1986. Sexuality and Gender in Children's Daily Worlds. *Social Problems* 3, 176-190.

Välimaa, R. 1996. Nuorten sosiaaliset suhteet, sosiaaliset verkostot ja tuki WHO-Koululaistutkimus. *Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti* 33, 25-34.

Yeung, Anne Birgitta 2004. *Individually Together. Volunteering in Late Modernity: Social Work in the Finnish Church.* Helsinki: Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto.

Yeung, Anne Birgitta 2002. Vapaaehtoistoiminta osana kansalaisyhteiskuntaa – ihanteita vai todellisuutta? Helsinki: Sosiaali- ja terveystieteiden yhdistys YTY ry.

LIITTEET

Haastattelukysymykset:

Kerro yleisesti itsestäsi.

Mitä sana syrjäytyminen tuo sinulle mieleen? (Tämän jälkeen yleisesti syrjäytymiskäsitteen avaamista).

Mitkä ovat mielestäsi syitä, joiden takia nuori syrjäytyy?

Millä keinoin syrjäytymistä voitaisiin ehkäistä nuorten keskuudessa? (Mitkä asiat auttavat siinä, ettei nuori jäisi ilman koulu- tai työpaikkaa, harrastuksia, kavereita jne.)

Mitä asioita muuttaisit koulussa, että se olisi parempi paikka? (opetus, oppiaineet, aika, valvonta, tauot, ryhmät...)

Onko sinulla ystäviä/kavereita? Mitä teet heidän kanssaan?

Mitä harrastat vapaa-ajalla? Harrastatko yksin vai ryhmässä? Miksi lähdit mukaan tähän harrastustoimintaan?

Onko kotikaupungissasi tarpeeksi harrastusmahdollisuuksia ja paikkoja missä harrastaa?

Millaisia vaikutuksia harrastustoiminnalla on arkeesi? (oletko saanut uusia kavereita, ollut väsyneempi, virkeämpi, tullut uusia ideoita, nauranut enemmän..)?

Mitkä asiat tekevät sinut onnelliseksi? (Mitä asioita pidät tärkeänä elämässäsi ja millainen on hyvä päiväsi)

Oletko kokenut yksinäisyyden/ulkopuolisuuden tunnetta? Jos olet, millaisissa tilanteissa?

Millaista kannustusta, tsemppiä tai vahvistusta kaipaavat elämäsi? Keneltä sitä saat?

Millaisiin ryhmiin kuulut nyt, millaisiin haluaisit kuulua, miksi? Millaista tukea saat näiltä ryhmiltä?

Kuvittele mitä teet ja missä olet 5/10 vuoden päästä.